

Протојереј др Љубивоје Стојановић

ПОКАЈАЊЕ И ИСПОВЕСТ У ИСКУСТВУ ПАСТИРСКОГ СЛУЖЕЊА

Увод

Када говоримо о мисији Цркве у свету потребно је да разумемо да се ту ради о учрковљењу (охристовљењу) личности, и да то разликујемо од идеје омасовљења присталица, која је својствена многим покретима. Ово је важно знати из више разлога, а најпре због тога да се у свему покаже преображајна динамика сведочења као позивања слободних личности у конкретну, црквену, заједницу. Ту се суочавамо са многим недоумицама и недостацима, јер поред доброг и преображајног пута вере постоји и беспуће греха, којим неки иду. Ову чињеницу не смемо превиђати, али се не смемо због тога двоумити и трошити у бесмисленој сумњи. Праву веру и сигурно уверење у исправност пута не може да поколеба ништа и нико, а посебно не греховна ослабљеност. Ослободивши се сигурношћу праве вере јасно видимо да је греховно стање најопасније ропство у које сами улазимо превиђајући стварност богодане слободе. Знајући све ово ми имамо добру сигурност да се суочавамо на прави начин са грехом, побеђујући га покајањем.

Опасност од греха није мала да би се могли безделатно предати самоувереном убеђењу о наводној безгрешности; али није ни тако велика да би се безнадежно предали беживотном страху. Потребно је да у свему одговорно расуђујемо и да се животно остварујемо у сталном устајању из немоћи, крстоносним идењем за Христом. Треба знати да је ово дуг пут, стални процес идења уским путем кроз познавање и примање воље Божје. Ово је најважније у делу преображаја личности из себичне самодовољности у боголику остваривост. Тако се разуме да је воља Божја „да се сви људи спасу и дођу до познања истине“ (уп. 2 Тим 2,4). Овде почиње преображајни процес као стална борба за добродетел, јер се добро види даровано нам спасење, али и наше учествовање у делу се разуме. На овај начин се отварамо за садејство у

Богу и са Богом, примајући благодат спасења у подвигу сталне борбе са собом и у себи, оспособљавајући се за заједницу са другим. То је оно остварење у вери, када смо спремни да „сами себе и једни друге и сав живот свој Христу Богу предајемо“. Тако све добија нову димензију изнад било какве несигурности или страха, јер је спасоносна воља Божја темељ сваке добродетељи.

Покајање, као стално стање победе над грехом, на тај начин постаје сигуран пут нашег стваралачког улажења у вољу Божју, коју примамо и у којој учествујемо. Још нешто овде треба нагласити, а то је да се као што знамо не опредељују сви за то и не спасавају се сви, због своје самовоље. Са друге стране Бог нам не намеће своју вољу као самовољу да би нас принудио да морамо, што је веома важно да знамо. То свему даје посебну динамику, тако да видимо одговорност као меру слободе, и неодговорност као самовољно одбијање слободе. Тако се грех показује као супротност богоданој слободи. Ово сазнање покреће наш добропобедни пут покајања и осмишљава наше сведочење. То не може да буде идеолошка претпоставка него доживљена стварност. Само онај ко зна силу покајања може да то показује на прави начин, иначе безделатна прича не покреће никога. Због тога, у недостатку стварне остваривости имамо стање непотребних претњи, забрана и страхова. То покреће неке да само истичу своје заслуге, а друге да у стању осећања кривице у страху од казни посрћу у безнађе. Све ово не само да успорава покајни процес, него га и онемогућава, па због тога имамо стање одустајања од покајне борбе са собом и у себи, а у стварности црквеног живота. Ово је неодрживо стање, које добра пастирска пракса мора да покрене и поправи.

Ништа у свету није тако добро да не може бити боље, а нити је било шта тако лоше да не може бити добро, само је потребно борити се и изборити се добро и до краја. Ово треба да буде почетни став у делу пастирског позивања верујућих на пут спасења кроз покајање и очишћење савести. Јер, ако се покрене почетни оптимизам човек се лакше отвара, иде даље од своје умишљене самодовољности, види више и постаје сигуран стваралац. Устаје и не очајава немоћно, јер прима и усваја Божје позивање. Не доживљава покајање као повратак уназад, него га види као опредељење за будуће. То не значи заборав или превиђање него јасно виђење унапред, које сабира све, како прошло тако и будуће. Јер, ако није овако онда човек безнадежно види само немоћ, нема снаге да крене напред него стоји над безданом грехова у немоћи и страху. Тако оптерећен непознавањем свепраштајуће љубави Божје постаје роб греха, јер оптеретивши се ранијим гресима чини нове, а да тога није свестан. Страх омета бдење и будност, и тако човек опасно превиђа своје богодароване добре могућности. Немоћно се предаје очајању и самоосуђивању, или немоћ претаче у пркос и почиње да се покоравла слабости самооправдања.

Све ово резултира ситуацијом у којој човек не осећа потребу да се каје и да прашта, него се троши у бесмислици злопамћења и злурадости. Ту се даље ствара стање преког суда у срцу, и као да постајемо нека врста казнене експедиције у свету. Тако видимо код неких став моментане елиминације другог кад погрешни, па имамо и ону чувену, и све чешћу, изјаву да је неко за њега мртав, јер га је увредио. То не стаје ту, него човек иде даље тражећи од Бога тренутну освету и казну за другог. Уместо немоћне констатације стања потребно је да уђемо у срж проблема и да изменимо стање на боље, да ослободимо човека од немоћи. Да се суочи са собом и са својим грехом на прави начин, а да другог прима човекољубиво у сили богољубља. То је дуг и трновит пут, али много је оних који су успели да иду овим путем, што треба да непрестано покреће покајну остваривост. Тако се ствара покајни оптимизам који човека ослобађа од идеје стварања лепе слике о себи у стварност препознавања лика Божјег у себи и другоме. Тада човек није више роб греху него је победник у покајању, сигурно се суочава са свима, није заклоњен догађајима, него је у свему стваралачки определен.

Одговорност црквених пастира се састоји у томе да покрену и сачувају добар оптимизам вере код човека, тако што се овај неће плашити освете Божје због греха, али не тако да се неодговорно преда самовољи. Него да уђе у познање савршене љубави Божје која покреће добро стваралаштво изнад сваког недостатка. Тако се превазилази сваки очај и несигурност, али и нестваралачка самоувереност. Јасно разликовање и општра делотворност тако покрећу пастира да се издигне изнад олакших обећања рајских сладости и опасних претњи пакленим мукама. Крноваскрсна логика свему даје нови смисао тражења и улажења у радост, изнад сваког недостатка и свих оптерећености заслугама или кривицама. Награда и казна су на тај начин нешто што не сме да потисне и заклони љубав Божју, која покреће и усмерава покајни процес. Ово стање неоштећености никако није исто што и нестарање о спасењу, него је узимање „лаког јарма“ Христовог. Тако стваралачка будност постаје нова стварност а уместо нестваралачке напетости, и ту се покајање и праштање прожимају преображавајући све лепотом познања свете и савршене љубави Божје.

Треба знати да и поред свега овога човек и даље лута по беспућу, што не сме да обустави пастирске подвиге. Потребно је да се препозна и покрене боголика слобода свакога човека, као и то да има и оних који то не знају и не могу да приме услед греховне ослабљености. Управо то сазнање покреће пастирско старање о тако отуђеном човеку, где је мерило његова боголикост а не тежина престапа. Јер ако се покрене старање стварношћу боголикости онда је све усмерено ка дијалогу, док ако се усмери ка греховном стању онда све постаје празна расправа, која удаљава и раздваја човека у самом себи, а и према другоме по-

стаје затворен. Овде треба много трезвене мудрости у расуђивању и наступу, јер се ради о најдубљим и најболнијим потресима личности. То је нешто што подразумева велики труд и многе напоре, и где има честих одустајања. То не сме да обесхрабри и обустави пастирске напоре, нити пак да снисходљивост расточи до сентименталне попустљивости. Снисхођење у љубави увек је из разлога подизања у делу спасења. То је она христолика спасоносна мера Његовог силаска са неба на земљу како би нас узвео на Небо, али не на силу и не без наше добродетели. Постао је човек не престајући бити Бог, што јасно опредељује и дело пастирства као снисхођење ради подизања. Тако се осмишљава и пастирско снисхођење као подизање у покајну стварност. То је примање и прихватање грешника, без поистовећивања са њим, али и без одбацивања њега због греха. Све ово није ни мало лако, што указује на важност дела а не на немогућност остварења.

Пастирска одговорност у делу покајања и исповести покреће основно питање: како васпитати слободу и покренути одговорност личности? Како учрковити и охристовити човека? Ово покреће, а не зауставља дело пастирства као дело душеводитељства и подвиг сведочења слободе помоћу савршене вере. Тако да је то дело сталног усавршавања, а никако већ окончан процес који се у даљем току само механички прима. Овде се ради о догађају и искуству, тако што се преображајно остварује слободна личност, али не само за себе него у црквеној заједници. Тако се изграђује саодговорност и садејство на богочовечанском плану. То је превазилажење одстојања (дистанце) између Законодавца и прекршитеља заповести, добија се нова динамика по питању правде, правичности, греха и огреховљености. Остварује се однос у динамизму покајања које осмишљава, покреће и подржава љубав Божја, коју ми усвајамо и постајемо учесници у њој. Тада видимо Бога као Оца Који нам се даје у Сину, да бисмо и ми постали деца Његова благодаћу Духа Светога. Тај светотројични синергизам осмишљава наше стваралаштво, и тако се ми не предајемо немоћно греховном отуђењу него свемоћно устајемо. Пастир је ту да позове, покрене, подигне, подржи и поведе покајника, помажући му да се обуче у свадбено рухо и да седне за Трпезу, те тако постане сапричасник неистрошине радости.

Опште напомене

Питање покајања и исповести веома је важно у црквеном животу и носи у себи велики печат одговорности у пастирском служењу. Све ово јасно показује потребу да се то питање разматра будно и трезвено како би се покренули многи добри ствараоци. Само на тај начин се може остварити сагласије знања и искуства, што и јесте права мера богопознања и богоопштења. Ту треба јасно знати богочовечанску ствар-

ност свега у Цркви, у којој се све испуњава и сви напредујемо у животном стваралаштву. Све ово није претпоставка, која и не мора бити остварена, него је стварност која се непрестано догађа. То догађање није неки механички процес по диктату него је благодатно-подвижничко испуњење. Наравно, у том процесу се најпотпуније показују слобода, истина и љубав као стваралачке силе а не као идеолошке претпоставке. Тако се усаглашавају могућност покајања и стварност спасења у сигурности убеђења и опредељења.

Црквеном животу је страна свака идеја статичне безгрешности, и помисао о привилегованој праведности. Ове претпоставке су веома опасне јер нас онеспособљавају за добро стваралаштво у правој вери. Ту се ствара немоћ пред греховним стањем и уместо победе над грехом све постаје само потреба да се склонимо од греха. Отуда и сва наша одустајања у животу, јер су нам слаба мерила расуђивања. Отуђење и раздвајање којима се у немоћи покоравимо, непрестано нас ослабљују. Тада све стаје, тако што незнање и безизлаз обустављају стваралаштво, и што се страх и сумња смењују и поистовећују. Све ово нам јасно показује немоћ греха, јер сила греха није стваралачка снага него је рушилачка ослабљеност. Даље, јасно се види да је грех нешто страшно за свакога човека, па чак и онда кад човек посрће под теретом истога. То се најбоље види из чињенице да нико не прихвата да се поистовети са својим грехом. Сваки човек се противи када се ословљава именом свога греха (нпр. блудник, лопов, пијанац...). То јасно показује да у човеку не престаје добра жеља, него је увек проблем у начину разумевања борбе и победе над грехом. Знајући све ово, пастир Цркве Христове има велику и важну обавезу према човеку, кога треба да ослободи од свакога недостатка, како би овај разумео на прави начин шта је то грех, да би у даљем току могао и да се покаје и промени. Заправо, да се увек изнова каје и непрестано узраста у слави напредујући у доброј нади. Не да се заустави у незнању под притиском претњи и забрана, него да се покрене у преображај поведен добрим разлозима покајања.

Овај незауостављиви динамизам носи у себи преображајну лепоту неистрошине победе. Због тога је хришћански живот стално улажење из бољег у боље, из новог у ново. Ту се показују оптимизам и одговорност у својој пуноћи садејства у спасоносном стваралаштву. Све ово има своје полазиште у стварности Христовог васкрсења и нашег савакрсавања са Њим у радости црквеног живота. Због тога је Црква непрестано продужавање једног догађаја, једног факта, Васкрсења Христовог¹. Наше учествовање или неучествовање у овоме тиче се наше одговорности и неодговорности, и показује своје плодове, било у лепоти оптимизма а било у недоречености песимизма. Јер човек је призван,

¹ Др Јустин Поповић, *О једино могућем оптимизму*, „Хришћански живот“, 1924, 4, 145.

а не присиљен, да иде напред тако што увек успева да превазиђе сваки недостатак. То знање циља већ на почетку представља добар предуслов за успех у делу и носи у себи сигурност у убеђењу. Јасно се зна пут, и могућа посртања на странпутице не могу коначно да обуставе стваралаштво. Могуће је тренутно стајање, али нема одустајања. Наравно, опасност није мала па је увек потребно бити опрезан како се не би суноврат претворио у трагедију беспутног незнања. Ту је најважније превазићи самоувереност која спутава будност, и увек имати пред собом знање о опасности пада, али и о могућности устајања. Ово знање у вери је темељ на коме се изграђују оптимизам и стваралаштво са одговорношћу². Тако се достиже пуна мера слободе јасним сазнањем да се у свему треба ослободити идеје о кривици и казни тако што свему треба видети димензију учествовања и остварења у Царству³. То је стваралачко ослобађање од страха, и то тако што се препознаје љубав Божја, која силом свога савршенства „изгони страх напоље“ (1 Јн 4,18). То дејство љубави Божје није насиље Свемоћног и Недодиривог Ауторитета над нашом слабошћу него је подизање и позивање Божје, којима нас Он оспособљава за спасоносно стваралаштво. Али је потребно да се ми стварно оспособимо и ослободимо. Због тога је ово истовремено и најтежи и најлепши процес, који никада не престаје.

Пастир Цркве је у свему овоме посебно одговоран, и то не да би се уплашио пред величином дела, него да би се истински осмелио да бла-

2 Оптимизам, одговорност и стваралаштво су сталне мере живота у вери. Покрећу подвижника да буде сапрличасник, а у смислу литургијских претпричасних речи: „Светиње светима“. Ова литургијска будност је увек изнад нестваралачке напетости, и увек значи радост богопризваног светитељства, у смислу речи: „Будите свети као што сам и ја свет“. Овај позив буди наше стваралаштво тако што видимо сигурност познањем Онога Који нас позива. Свети као остварени у том позиву су показатељи стварне могућности да се то и достигне. Ту сад добијамо још једну меру, а то је усавршавање у радости вере. Та радост покреће стваралаштво, тако да је „оптимизам атрибут светитељства“ (уп. јеромонах Ђусић, *О оптимизму светих*, „Браство“, 15, Сарајево, 1939, 28-34). Да би нам све било јасно до краја треба да знамо да је светитељство циљ нашег подвига, и да свети нису ретки изузетци него је то основно име за све нас. Тако постајемо свети покајници који покрећу многе, што јасно показује одговорност свих крштених хришћана у делу победе над грехом. За ово је битан предуслов оптимизам, јер очај суновраћује у немоћ и незнање.

3 Ако пажљиво размотримо црквену периодичку видећемо да јуридикам заклања спасоносну смисленост покајања и исповести у пастирској пракси. Тако се истиче идеја истицања исповести и изнад самог причешћа, тако што се превиђа стварност да „нико није достојан“, како каже литургијска молитва. Сви смо удоостојени, а то нас не омаловажава нимало него показује динамику љубави Божје, без које нема истинског знања. Ту се даље истиче страх од казне као регулатор односа, тако да се обећава „тајност исповести“, коју мора да поштује свештеник, а ако неће онда би га „снашла страшна казна“, као и онога који се не исповеда (уп. И. Јанковић, *Свети тајна исповести*, „Преглед Цркве Епархије Нишке“, 1928, 237-239). Ове и овакве претње само отежавају дело покајања и спутавају спасоносни процес који је далеко изнад признања кривице и страха од казне.

говести радост спасења. Та благовест спасења није наговештај нечега што тек треба да се догоди, него је сведочење онога што се већ догађа овде и сада. Само овако убеђен и уверен пастир Цркве може да се обраћа са сигурношћу, знајући кога позива и где уводи и у Чије Име то чини. На овај начин види и разуме благовештну стварност речи: „Покајте се јер се приближило Царство Небеско“ (уп. Мт 3,2). Ово јасно истицање циља и разлога веома је важно јер покреће сигурне ствараоце, а не плаши несигурне и неделатне робове⁴. На ово нас упућују речи Јована Крститеља, који се у свом позиву на покајање свима, обраћа и рачунцијама чије намере је прозрео: „Породи аспидини, ко вам каза да бежите од гњева који иде“ (уп. Мт 3,7). Јасно се види само у ових неколико речи сав смисао наше спасоносне мисије и права мера наше одговорности у делу ослобађања човека од страха, несигурности и посртања. То суочење у благовести спасења јесте увек и изнова позивање човека да се оствари у Царству. Ту треба јасно знати да „доброта Божја на покајање води“ (Рм 2,4), што истински обавезује правог покајника. Не да би се распустио у име неизрециве доброте него да би постао делатни учесник исте а не неделатни корисник⁵. Овде је улога пастира важна како би се покренуо сваки човек да буде добар ствараоц у покајном процесу⁶.

Покајни процес својом здравом динамиком истински нас ослобађа од свакога недостатка и оспособљава за стваралаштво. Ту нема места двоумљењу или дволичењу него је све покренуто ка спасоносном остварењу. Само на овај начин се отварамо за благодат и тако постајемо спремни да напредујемо у добродетели. Ту се не ради о умишљеној безгрешности него о сталном бдењу, тако да ако би и дошло до пада

4 Затварање у себе по Кајиновој рецепту: „Нема опроштаја моме греху“ (уп. Пост.) зауставља покајну динамику, тако да се човек самовољно искључује из заједнице. Тако имамо изјаве неких да „неће да иду у цркву, јер су учинили тај и тај грех па се осећају недостојним“ (уп. Савић М. Штедимлија, *Морал и обичаји Црногорца*, „Преглед Цркве Епархије Нишке“, 1928, 17). Ово мишљење је само продужена греховна самовоља основана на лажном стиду, уствари неспремношћу да се призна и исправи промашај. Заправо то је одлагање покајања и избегавање одговорности.

5 Права побожност нас ослобађа од свакога страха, уводећи нас у истинско знање стварношћу богопознања. Тада видимо све добре разлоге да исправимо свој живот после свих лутања и отуђења, јер видимо слично покајаном блудном сину да је у Дому Оца најбоље (уп.). Не заводимо се приговорима, у покушају да оправдамо свој промашај закопавања богодарованог таланта вере (уп.), него „долазимо себи“ и враћамо се Оцу. На овај начин видимо да је битан предуслов нашег покретања из греха у покајање „поверење у Божју свепраштајућу доброту“ (уп. *Обишћавање безграничног у срцу*, ман. Хиландар 1997, 17).

6 Пастирска одговорност подразумева увек оштру делотворност, у којој је мерило: „Милост без правде је слабост, а правда без милости је тиранија“. Због тога Свети Јован Лествичник саветује: „Речју својом као каменом нека погађа пастир оне које су из разлога лењости или прождрљивости заостале за стадом“ (*Лествица*, Хиландар 1997, 203).

увек знамо пут и начин устајања. Ова трезвена будност покреће наше расуђивање о свему па и о греху. То се остварује тако што смо увек у стању победе над грехом, а не у немоћи посртања и одустајања. Али треба знати да ту немоћ најпотпуније показујемо осуђивањем и одбацивањем другог. Није наша једина хришћанска дужност да осуђујемо човека због греха, али јесте наша обавеза да га призовемо у покајање. Осуђивањем унапред ми постајемо саучесници у греху, уместо да будемо саучесници у покајању. Пастир Цркве је призван да све ово добро усклади а не да се преда бесмисленом осуђивању и одбацивању. Знајући силу спасоносне љубави као и разорну моћ греха увек треба да сведочи до краја. Да буде добар сведок покајања, тако што ће увек указивати свима на то да је мерило наше вере: „Како судите тако ће вам се и судити“. Ово треба да осмисли све наше поступке, а о чему нам недвосмислено говори апостол Павле: „Ко си ти да осуђујеш туђега слугу? Својему господару он стоји или пада. Али ће стајати, јер је Бог моћан да га исправи“ (Рм 14,4). Овако јасно изражени оптимизам који је ослоњен на Бога, „Који је моћан да исправи грешника“ покреће нас да у здравој побожности имамо стрпљења једни према другима, јер и Бог стрпљиво чека наше покајање и са радошћу прима наш преображај. Овде пастир треба да се учврсти и да човека гледа онако како га Бог увек види, а види га као вољено дете, без обзира што човек обневиди у греховној отупелости. Јер грех нема стваралачку димензију, и због тога не треба да нас заводи тако што би превиђали боголикост онога који се у немоћи одриче тог великог дара и призивања. Ако ми не видимо даље и више од њега онда се треба питати - можемо ли га стварно упутити са беспућа на пут.

ГРЕХ, СЛОБОДА, СПАСЕЊЕ

Да би могли добро расуђивати о покајању, у спасоној динамици, потребно је да на прави начин разумемо шта је то грех? Када добрим расуђивањем разоткријемо сав бесмисао истога, али и учимо сву опасност коју носи, онда ћемо моћи да се слободно и у спасоносној стварности суочимо са грехом. Видећемо да је грех промашај и отуђење човека од благодати Божје. Носи у себи опасност нестваралаштва, јер почива на одбијању дара Божјег и суновраћује се у бездан самовоље. Има привид слободе а у стварности је покораване и робовање стихијама и лошим навикама. Пре него што овлада човеком покреће машту изазовима, да би га на крају суновратио у незнање. Ово опасно зауставља све стваралачке могућности, али не може коначно оборити човека. Грех јесте пад, то треба знати, али треба увек имати у виду могућност устајања, када се на најбољи могући начин пројављује слобода у спасоносној остваривости. Тада нам је јасно да је сваки грех несасносно губљење, заправо одрицање од слободе.

Све ово јасно видимо већ на првим страницама Библије, где имамо опис прародитељског греха (πρωτοδικόν αμαρτίαν). Ту се види постојање богодане слободе, која подразумева одговорност у делању, изнад сваке покорности, али видимо и стварност човекове наивне самовоље. Даље, видимо потребу поверења и памћења, што човек није показао у датом тренутку препуштајући се завођењу и наговорима од стране Сатане. Не треба се овде питати зашто Бог није спречио човека? Заправо, ово би значило тражење да Бог човека присили на добро. Тако нешто је страшно добром стваралаштву и спасоносном старању Божјем, и значило би одузимање слободе, заправо негирање личности. Чудно је то што оваква питања постављају управо они који за себе тврде да не верују. Управо, кроз овакво питање се осликава неслобода и неодговорност оних који траже негде у дубини свога бића „чврсту руку“, јер не виде богодану слободу. Заправо, не желе стваралачку одговорност до које се може доћи само у делу праве вере. Отуда сва историјска посртања и све идеолошке опструкције и идолопоклонства. На крају крајева и ово је промашај заснован на греховној немоћи. Али, вратимо се том првом промашају човеком у историји, који је промашај свих нас. Не умишљајмо да би неко од нас био бољи од наших прародитеља, него трезвено расуђујмо о свему у спасоносној лепоти слободе и одговорности. Јер од разумевања овога нам зависи сваки даљи ток свих наших подвига и покрета.

Први благослов Божји човеку био је да рађа и да ствара, да овлада земљом (уп. Пост. 1,28). Дакле, да буде стваралац а не само потрошач и произвођач, и све му је дато у стваралаштво. То подразумева његово узрастање и подизање од стања располагања у став примања и приношења. Ово је требало да истински осети и покаже се у свему убеђен и уверен, без посртања у самовољу. Како ово није механички процес, по диктату споља, него је подвиг, који подразумева искуство, Бог га упућује и покреће на стваралачку одговорност. Говори му да не употребљава само плод са једног јединог дрвета. Указује му на опасност смрти, и показује му пут послушности и смирења, остављајући човеку да се коначно определи (уп. Пост. 1,15-17). Не заводи га лаким обећањем да би му говорио: „Ако ме послушаш даћу ти још ово“, него га покреће да препозна своје учешће опомињући га: „Умрећеш, ако окусиш са дрвета познања“ (уп. Пост. 1,17). Не прети му: „Убићу те ако ме не послушаш“, него га позива да исправно и одговорно разуме важност дела. Не спречава Сатану, који се сакрива телом змије⁷, да приђе прамај-

7 Свети Јован Златоусти говорећи о разговору Еве и змије потенцира на чињеници рајске хармоније пре пада, када су све животиње признавале власт човека, и све је било у блаженом стању. Указује на чињеницу крајње непажње човекове у вези са прихватањем онога што Сатана предлаже, не знајући него нагађајући о Божјој заповести, а коју му открива прамајка Ева. То је пад са висине слободе у дубину греха због прихватања „обмане једнакости“, коју ђаво предлаже као „своје унутрашње противљење“ (уп. Творенија Святига оца нашего Йоанна

ци Еви и лажним обећањем подстиче побуну, уводећи човека у идеологију равнобоштва. Не због тога што не може или што га не интересује шта ће се догодити, него што све темељи на сили ненасиловане љубави и одговорне слободе. Због тога није овде најважније то ко је први пружио руку да би узабрао плод, нити о ком плоду и дрвету се ради⁸, важно је то да је човек на овај начин одбио богопонуђено састваралаштво и суновратио се у недореченост празних жеља. У моменту је заборавио све Божје дарове и повео се за лажним обећањем, показујући жељу да сам без Бога напредује. Ту се сад догађа застој у покушају, човек стаје осећа разблагодатеност, јавља се стид од голоотиње, и покушај покривања тога, али у даљем току се склања у жбуње, покушавајући да се од Бога сакрије. Ето, како грех ослабљује веру и скраћује памћење, па човек превиђа да се не може сакрити од Бога, са Којим је пре тога много пута разговарао. Да би на крају, човек, покушао изговорима да се ослободи кривице тако што ће оптужити Адам Еву, а она змију (уп. Пост. 3,7-14). Када све ово добро разумемо онда имамо јасну слику о свему и видимо да сила Божја није у насиљу над нашом слободом. Зато се не треба трошити на претпоставке и изговарати непостојећим разлозима, јер све то је Адам безуспешно покушао да учини одмах после греховног промашаја. Међутим, сви ти изговори, мада на погрешан начин, показују да се човек не мири са грехом, али је проблем што то неприхватање претвара у сукоб са Богом и са другим човеком, а не са собом.

Овај догађај никако не смемо превиђати, нити га се одрицати мислећи да је било који човек могао боље поступити. Али не треба ни очајавати унапред и безнадежно се трошити у претпоставкама. Све је овде јасно, овај догађај је истинит, није измишљена прича. Знајући ово ми имамо отворен пут да добро разумемо све на прави начин. Да видимо сву трагедију греховног промашаја у коме „сви згрешише и лишени су славе Божје“ (Рм 3,23), али и да разумемо љубав Божју, којом ствара човека по лику своме. Ту јасно треба знати унутартројични дијалог, који претходи стварњу човека, а гласи: „Да начинимо човека по своме облицију, као што смо ми, који ће бити господар од риба морских и од птица небеских и од стоке и од целе земље и од свих животиња што се мичу по земљи“ (Пост. 1,26). Апостол Павле због тога слободно сведочи о нама да смо призвани да будемо „саобразни лику Сина, да Он буде прворођени међу многим браћом (уп. Рм 8,29). Овде се јасно истиче превалики дар Божји човеку, који се остварује у стваралачком динамизму. Због тога Бог непрестано воли човека, не оставља га у

Златоустиа, Том 4, Москва, 1993, 128-134).

8 Свети Јован расуђује о именовану дрвета „познања добра и зла“ тако што не прихвата претпоставке које потенцирају на томе да је реч о некој посебној особини дрвета, него указује на стање човекове воље и чињеницу греха и преступа (уп. *Творения*, 4, 134-135).

греховној немоћи, него га позива, најпре питајући га: „Адаме, где си?“ (Пост. 3,9), а потом обећава спасење (уп. 3,15). Тражи га и позива питајући га где је⁹, не што не зна где је него да би опоменуо и ослободио уплашеног. Овај пример нам јасно показује да од почетка „Бог не жели смрт грешника, него да се врати и жив буде“ (уп. Јез. 33,11). Ово је надмоћ љубави над слабошћу греха. Због тога и обећава спасење, показујући нам да је то један дуготрајан процес који подразумева наше учествовање, а не само пасивно дивљење и себично узимање. Тако се примање и давање показују као праве мере у делу спасења и ослобођења од сваке греховне немоћи.

Разорна моћ греха омета, али не обуставља до краја и не онемогућава спасонсону стварност вере. Представља човеково одустајање од дара, али не може да прекине дело Божје љубави. Промашај људи који „заменише славу Бесмртнога Бога у обличје смртнога човека... заменише истину Божју лажју, и више послужили твари него Творцу“ (уп. Рм 1,23-25), никако није коначан став који прекида богочовечанску спасоносну динамику. Грех покорава и ослабљује, омета али не може да одузме стварност спасења, јер Бог нас не оставља никада саме у немоћи, зато Псалмопојац и казује: „Богом се хвалим за реч Његову; у Бога се уздам не бојим се...“ (Пс 56,4). За све ово показује јасне и добре разлоге, сведочећи јасно: „Јер си избавио душу моју од смрти, ноге моје од спотицања, да бих ходио пред лицем твојим у светлости живих“ (Пс 56,13). Овај, старозаветни оптимизам јасно показује силу вере и поверења у силу љубави Божје, што подразумева и наше учествовање, а не само пасивно и интересно опредељивање.

Сила и сигурност спасења нас подижу изнад сваког вида оптерећености грехом, али и од неодговорног нестарања које нас ослабљује за добродетел. На то Бог опомиње у оно време Кајина, али и све нас, јасним речима: „Кад не чиниш добро грех је на вратима“ (Пост. 4,7). Знајући да су у тесној повезаности грех, неслобода и неодговорност ми јасно увиђамо трагедију греховног промашаја. Тада нам постаје јасно да је „плата за грех смрт“ (Рм 6,23), и то не само за човека него и за целу творевину, која се „покори таштини, не од своје воље... и уздише и тугује...“ (уп. Рм 8,20-22). Ово истинито сазнање не сме да нас уплаши и обезнадежи, него треба да нас покрене у даље разумевање животне стварности. Тада нам постају јасне апостолске речи: „Сви сагрешише и лишени су славе Божје. И оправдавају се даром, благодаћу Његовом, кроз искупљење које је у Христу Исусу“ (Рм 3,23-24). Ово покреће нашу наду и нашу радост у животу, подиже нас из греховног безнађа у здраву наду.

9 Божје слепадно позивање Адама показује да Његова љубав није престала, него је и даље дејствујућа. Грех Адамов није потиснуо Божје човекољубље (уп. *Творения*, 4, 140).

Грех, посматран у контексту богодароване слободе и у радости спасења, јасно се види као немоћ и насиље истовремено. Немоћ, јер нема стваралачку силу, а насиље јер дејствује разорно, али се треба ослободити од сваког страха и сваке немоћи. Тада разумемо да „као што у Адаму сви умиру, тако ће и у Христу сви оживети“ (1 Кор 15,22), и знамо да последњи непријатељ, укинуће се-смрт „(1 Кор 15,26). Овако се вером исцеливши од сваког незнања и сваке немоћи можемо да напредујемо у животу „примајући крај вере своје, спасење“ (уп. 1 Петр. 1,9). На овај начин смо стварно спремни да се одазовемо позиву Христовом: „Ходите мени сви који сте уморни и натоварени и ја ћу вас одморити“ (Мт 11,28). Одазивајући се ми улазимо у нову стварност о којој говори Христос: „Узмите јарам мој на себе, и научите се од мене; јер ја сам кротак и смирен срцем, и наћи ћете покој душама својим“ (Мт 11,29). Овако динамизирајући подвиг вере постајемо учесници богодароване победе над грехом. Тада разумемо речи обећања, у богочовечанском испуњењу, о победи коју примамо и у којој учествујемо (уп. Пост. 3,15), знајући да је то „наша способност од Бога“ (2 Кор 3,5). Тако видимо да подизање из греховне немоћи подразумева сталну борбу, „против духова злобе у поднебесју“ (Еф. 6,12), а не страх и одустајање. Само тако се благодатно оружамо и јачамо „у Господу, и у сили моћи Његове“ (Еф. 6,10). Тако се истински „облачимо у новог човека, сазданог по Богу у праведности и светлости истине“ (Еф. 4,24).

Свака једностраност у приступу проблему греха, било оног првородног а било личног, доводи нас у стање несигурности. Тада, или се обесхрабрујемо страхом или се јуначимо лажном слободом, али остајемо увек у стању неизвесности. Тек кад видимо Божје старање о човеку, које подразумева човеково учествовање у том процесу, онда се ослобађамо знањем о стварности спасења и отварамо се за благодатну стварност вере престајући да робујемо греху и незнању. Добрим знањем у правој вери ми се отварамо за свакога, не презирући никога али и не послуштајући немоћно пред било каквим насиљем. То је мера праве слободе, а без које нема ни спасења ни познања истине, јер човек је потчињен и беспутан ако не препозна богодану стварност слободе. Тек кроз познање слободе долази до одговорности у делу, и ступа на поприште борбе у себи најпре, као би то могао касније преобразити у добру победу у животу. То покреће његово отварање за другог и добро расуђивање о другоме.

ГРЕХ И ГРЕШНИК

Када говоримо о потреби да разликујемо грех од човека који га чини онда треба знати да то значи потребу уважавања богодане бликости свакога човека. Даље, та боголикост је истовремено дар и дело непрестаног усавршавања и узрастања. Нипошто није нешто наметнуто

него је позив и одазивање, дакле добра сарадња. Остварујући се у радости те добре сарадње ми напредујемо у добродетељи, али смо увек одговорни и отворени и за оне који се отуђују незнањем дара и неприхватањем позива. Ту је пастир посебно одговоран тако што непрестано позива подсећајући на важност дара и позивања. Не да би претио казном због непослушности вољи Божјој, него да увек сведочи да је воља Божја „да се сви људи спасу и дођу до познања истине“ (1 Тим 2,4). Само на тај начин може да покрене добро стваралаштво код човека који се, незнајући на прави начин стварност вере, покорава греховном незнању. Јер претња ствара опет неко незнање, док указивање на сва обећања и испуњења Божја покреће палог човека. Због тога не смемо да се заустављамо пред греховном стварношћу нити да дозволимо да грех закљони човека, морамо увек најпре видети човека, и то у његовој богоданој слави. То ће нас покренути да га непрестано подсећамо на позивање, кога он у том тренутку није свестан. Али је трагично ако и ми немамо у себи снаге да видимо све то како би могли да га уверавамо и одобровољавамо да се подигне и исправи. Све ово не може да се догоди одједном и никако једном за свагда, него подразумева дуг пут и много подвига. Ту треба знати да почетно непристајање касније може да прерасте у одустајање, све у недостатку убеђења и уверења код покајника. Нема, дакле, тренутних решења ни брзоплетих поступака, све је стваралачки осмишљено сталним бдењем и будношћу примања и приношења. То значи да се све догађа у заједници Цркве а никако као нешто приватно, независно од других. Наравно, ово није уопштавање нити је негирање личности него је остварење личности у живој и животној заједници.

Покајни процес опредељења за Царство подразумева сталност, а никако повременост. Јер ако би се оптеретили идејом тренутног решења упали би у замку површности и недоречености. Међутим, ово представља и највећу опасност али и најчешћу навику самоувереног и самодовољног човека. Ова опасност је нешто што се често догађа у нашем животу, али то не треба да нас обесхрабри. Треба да знамо да није богати младић, хвалисави питач, усамљени појединац који се погађа у делу спасења речима: „Шта још треба да учиним да би добио живот вечни“ (уп. Мт 19,16-25). Сви смо ми слични њему, и да би могли то стање у себи да превазиђемо потребно нам је стваралачко бдење и трезвено расуђивање о свему у животу. Тада ћемо видети суштину проблема у овом случају, како би могли не само препознати промашај него и остварити преображај. Тако уверени и убеђени јасно видимо суштину проблема и промашаја, а састоји се у томе да је најнемоћнији човек онда кад је сигуран само у себе а не у љубав Божју. Тако обеспућен човек тражи само за себе без имало спремности за саможртвену љубав, која је важан предуслов покајања. Он не препознаје разлоге покајања, него истиче своје заслуге умишљајући да може за-

служити сам спасење. Та вера само у себе чест је случај и представља велику опасност умишљене безгрешности. Све ово није само нешто што је показао тај младић из јеванђелске приче него је и наша стварност. Тако да није довољно осудити тог младића него је потребно да свако испита себе. Тада ћемо сазнати и примити са вером речи Апостола љубави, Јована Богослова да „ако кажемо да греха немамо себе варамо и истине нема у нама“ (уп. 1 Јн 1,8). Овде се треба зауствити у расуђивању, како би могли достићи неиспитиве дубине и висине покајања и тако се остварити у спремности да се на исповести истински оспособимо за сапричасну радост спасења. На овај начин превазилазимо јуридикчко нормирање спасења истицањем својих заслуга и тражењем свога дела. Јер то увек води истрошењу и окончава се као лутање по беспућу страсти и брзопролазне среће, а увек без стварне радости.

Ово покреће пастирску ревност тражења и налажења обеспућених који лутају по беспућима жеља и обмана покоравалујући се стихијама. Овде је најважније покренути их да стварно „дођу себи“ како би се определили да се „врате у Дом Оца“. Овде је важно увек имати свест о величини праштајуће љубави која је неизмерно већа од сваког греха. Наравно не у смислу присиле него у радости и стварности покајања. Трагично је ако то не осетимо како би покренули и остале литургијске делатеље да и они сведоче а не да се у својој самодовољности противе љубави Оца према покајаној деци. Ово је реалан проблем одувек, и треба га увек имати на уму тако што нико неће бити роб своје умишљене безгрешности. Јер та унутрашња обмана затвара личност тако што самољубље потискује љубав. То даље покреће суровост осуђивања, а која може ићи толико далеко да и Богу оспорава право на љубав. Овако нешто треба да је страно хришћанском животу, а посебно представља опасност за пастирску праксу. Ту увек сваки црквени пастир треба да има пред собом пример Јониног одбијања да благовести радост покајања и спасења, а што код њега самог изазива немоћ, све из разлога себичности (уп. Књ. о Јони, 4,1-11). Ми то знамо а често у делатности превиђамо, што није добро. Потребно је да то исправимо, или још боље да се непрестано исправљамо како би били успешнији у делу Божјем.

Спасоносна стварност нас обавезује да увек јасно разликујемо грех од грешника. Само на тај начин ћемо моћи да се стварно ослободимо од опасности уопштавања и превиђања. Боголикоост свакога човека са једне стране и греховна отуђеност и одустајање од циља у греховном промашају са друге стране требају да нам увек буду на уму. Тада ћемо реално видети човека какав је и знајући узвишеност дара као и трагичност промашаја ускладићемо поступак позивања и подизања човека из стања отуђења у радост усиновљења. То је стваралачко бдење и буђење, а никако револуционарни пркос и бунт. Ту се пројављује пастирска спремност да се у кроткој неустрашивости сведочи истина

ономе који се покорио у незнању полуистинама и лажима. Овде се не ради само о расправама без краја него се ради о непрестаности дијалога и љубави као мерама заједницења у делу спасења.

Покоравалујући се потреби да осуђујемо и одбацујемо унапред другога, намерно га поистовећујући са његовим грехом, ми постајемо и сами жалосни робови. Не видимо изобилје љубави Божје и греху дајемо важност и вредност, које и нема. Наравно, ово не значи да се заговара потреба попуштања грешноме човеку, него се јасно указује на опасност превиђања и поистовећивања. Свети Јован Кронштатски нам јасно о свему овоме говори, знајући да је грех „велико зло које убија душу сада и у будућем веку“, са оптимизмом нас утврђујући речима: „Шта су твоји греси према милосрђу Божјем, само се искрено покај“¹⁰. Овај опитни оптимизам може да има и сведочи само онај ко има право знање о Богу и човеку. То знање, овога светога ми видимо и у његовом следећем савету о нашем односу према другога: „Другачије не гледај човека, особито хришћанина, сем као сина Божјег“¹¹. Ово је поглед унапред, из перспективе долазећег Царства у које смо сви призвани, и где се већ остварујемо. Ту је одговорност хришћана превелика, и мера успеха јесте степен остваривости и учешћа у Царству. Само на овај начин се разрешавамо од потребе да се обрачунавамо са грешницима и неверујућима, јер „жарко желимо њихово спасење и просвећење“, а што подразумева непрестаност наше добродетељи. Имајући овакво знање и овај приступ разумемо опомињуће речи једног нашег савременика: „Невернике не саблажњавају свети људи, него их збуњује то што сваки хришћанин није светац“¹². Јасно је, дакле, да ми служимо спасењу другога а не обрачунавамо се са њим мржњом, претњом и осветом. Него увек и у свему показујемо прави образ побожности.

Кад се овако изградимо у служењу и добронамерности, онда можемо, разликујући грех од грешника, и опомињати једни друге. Свети Максим Исповедник нас упућује у вези са овим питањем: „Неко те је опсовао, не мрзи њега него псовку и демона који га је подстакао“, објашњавајући нам даље да је „по природи само Бог добар, а по вољи је добар само богоподражател“¹³. Имајући ову меру побожности ми видимо важност знања и уважавања боголикоости свакога човека. То и јесте смисао нашег заједницења и мера саслуживања Богу у делу спасења. Јер шта је друго борба са грехом ако није остваривање спасења. Али то не сме да буде борба против боголикоог човека, него позив њему да се сам са собом суочи и победи себе, узме крст Христов и оствари се у Цркви. То је стални процес учрковљења у коме дејствујемо саодговорно, чувајући једни друге. Ту се остварује све по оном

10 Св. Јован Кронштатски, *Мој животи у Христу*, Београд, 1984, 48, 86.

11 Исто, 244.

12 Павле Евдокимов, *Луда љубав Божја*, Хиландар 1993, 49.

13 Свети Максим Исповедник, *400 глава о љубави*, Призрен, 1992, 140-141.

јеванђелском принципу: „Ако ти згреши брат твој иди и покарај га међу собом и њим самим; ако те послуша добио си брата свога. Ако те не послуша, узми са собом још једнога или двојицу да на устима два или три сведока остане свака реч. Ако ли ни њих не послуша, кажи Цркви; а ако ни Цркве не послуша, нека ти буде као незнабожац и цариник“ (Мт 18,15-17). Ево начина, који нажалост не употребљавамо увек, него га најрадије само помињемо, а кад треба да га применимо одустајемо. Било из Кајинових разлога „нестарања за брата“ (уп. Пост. 4,9), било из разлога страха, који су показали Јудини сарадници у христоиздаји, говорећи: „Шта ми маримо за то, ти ћеш видети“ (Мт 27,4). Наравно, овде нас омета и она Петрова радозналост која подстиче питање о другоме: „Шта ће бити са овим?“ (уп. Јн 21,21). Све ово нас омета да добро идемо за Христом у радости крстоношења, па немајући ту радост ми пресрећемо другог. Овај покушај да се надомести оно чега се унапред одричемо није добар и омета наше добро дело. Јер, изгубивши спасоносну стварност и сами посрћемо у незнању, и зато тако недоречено поступамо.

Тек онда када успемо да се ослободимо од унутрашње недоречености можемо спасоносно да се обраћамо другоме. Да га позивамо са радошћу: „Дођи и види“ (уп. Јн 1,46), знајући да ће се уверити и поверовати тако што ће и сами „чути и знати“ (уп. Јн 4,42). Тек на овај начин долазимо до оне одговорности која нас покреће да са љубављу опомињемо оне који се утврђују у вери. Ту имамо оштру и делотворну меру љубави, која се показује као спасоносно старање са јасном одлучношћу и опоменом. Ту се показује саборна мера подизања, која је изнад сваке самовоље. Ту самовољу показује најпре онај који се грехом супроставља заједници, а што обавезује заједницу да дејствује. Зато апостол Павле недвосмислено саопштава, у време оно солунским хришћанима: „Заповедам вам браћо у име Господа нашег Исуса Христа да се одвојите од свакога брата који живи неуредно а не по предању...“ (2 Сол. 3,6). Ово нипошто није суровост него примењена терапија, која не значи одбацавање заувек него констатује болесно стање. Као што лекар, који саопштава одређену болест не презире болесника нити може бити оптужен да је узрочник болести, тако и овде јасно видимо оштру делотворност, која је изнад хладног саопштења. Превазилази свако сентиментално уопштавање показујући се увек као делотворна акција. То нам потврђује исти апостол у једном конкретном примеру, а у вези са коринтским блудником, родоскрвником. Он наређује одлучење овога, а све из разлога да би се „спасао у Дан Господњи“ (уп. 1 Кор 5,5). Ово је јасно показивање да се ради о бдењу и буђењу, а не о одбацавању и мучењу другог. То нам показују речи овога апостола, упућене истим адресатима: „Боље да праштате и тешите, како тај не би био савладан од превелике жалости. Зато вас молим потврдите љубав према њему“ (2 Кор 2,5-8). Све је јасно и нема места двоумљењу по овом

питању греха и грешника, само што ми често превиђамо да је грех презирати грешника. Ако неко осећа силу вере онда зна да су „јаки дужни слабост слабих носити, и не себи угађати“ (Рм 15,1). Јер и за онога који греша „Христос умре“ (уп. Рм 14,15), да би и он живео у Царству, које је „праведност и мир и радост у Духу Светоме“ (Рм 14,17). Због тога нема тога греха који би могао да закљони човека Божјег да га ми не видимо како треба. Једино, ако и сами обневидимо онда робујемо греху и оспоравамо право на покајање другоме човеку, што значи да и сами то не чинимо како треба. Овде је на испиту пастирска мудрост без које је немогуће исправити и усмерити ка добром циљу све странпутице. За све ово имамо само један пут и начин, а садржи се у речима Христовим, а које се односе на Његову спасоносну мисију. Те речи гласе: „Син Човечији дође да потражи и спасе изгубљено“ (Лк 19,10). Разумевши ово, пастир Цркве Христове види да и сам учествује у том делу и то тако што позива а не прети, сведочи а не обећава, опомиње а не одбацује. Само тако долази до пастирског испуњења и знања „да ће онај који обрати грешника са пута заблуде његове, спасти душу од смрти и покрити мноштво грехова“ (Јак. 5,20).

ПАЛИ ЧОВЕК НИЈЕ ЗАУВЕК ИЗГУБЉЕН ЗА ЦАРСТВО НЕБЕСКО

Када пастир препозна величину спасоносне љубави он тада има и сигурно знање о сили покајања. Може да ослобађа све оне који су се оптеретили само сигурношћу у себе, као и оне који посрћу под тешким бременим греха. Види да нема унапред предодређених и привилегованих за Царство, као ни унапред одбачених. Зна да је спасење дар и дело истовремено, и да се не може исказивати само језиком награде и казне. Увек је усклађеност благодати и подвига у богочовечанском испуњењу. Због тога се увек обраћа свима са оптимизмом и са сигурношћу без олаквих обећања, али и без непотребних претњи. Јер спасење се догађа увек, изнад свих ограничења бројкама и без наметања. Казне, кривице, забране и претње нису језик којим се саопштава спасоносна стварност. Слобода и стваралаштво у сили љубави и лепоти истине далеко су изнад свих ових ограничавајућих претпоставки. Имајући све ово у себи пастир се обраћа палом човеку увек као богопозваном у радост живота. Због тога мора да увек превазилази сваки вид песимизма, као и незнање и очајање. Да човека ослобађа од Кајиновог комплекса у страху од учињеног греха, а коме претходи братоубиство. Та прогресија греха у непрестаности песимизма и очаја разара многе личности до незнања. Заправо, увек се самодовољност завршава незнањем, јер кад човек себе постави као јединог судију свима онда на крају и себи суди падајући у безизлаз неправдања. Због тога је пастир Цркве дужан да буди код човека добру праштајућу логику као сталну

спремност победе над собом. То је оно спасоносно „одрицање од себе“ (уп. Мт 16,24) као мера опредељења у вери. Потребно је човека убедити да се суочи са љубављу Божјом како би могао да се на прави начин сретне са другим а и са собом. То је исцељење од безнађа и подизање из самодоволне умишљености у свештено сабрање са Богом и са другим човеком. Тада се види и осећа нераскидивост кајања и праштања, јер ко не зна да опрости не може ни да се покаје. Ко то може да усклади тај носи и види добро боголикоост свакога човека и тако стварно може да се издигне изнад греховног очајања.

Голготски спасоносни процес у својој богослужбеној непрестаности живог литургијског памћења нам све ово потврђује. Свепраштајуће речи победе Христове над мржњом немоћне масе: „Оче, опрости им јер не знају шта чине“ (уп. Лк 23,34), показују да су грех и незнање једно исто стање немоћи. Ту видимо учитеље закона, самоуверене праведнике како се оружају мржњом, заправо грехом највећим. Не виде Бога у Христу, али не виде ни човека под теретом греха. Сав Закон и Пророке знају, а гле како се у моменту губе. Са друге стране Разбојник, који се огрешио много пута види Христа и осећа Његову љубав, па не говори у немоћи осећања кривице речи самоосуђивања, нити се удружује са оним другим својим пријатељем у безаконју, који прихвата речи осуде којима се маса обраћа Христу. Он тражи слободно оно што је највеће, и говори: „Сети ме се у Царству Твоме“ (Лк 23,42). Овде не стаје процес, него тек почиње, испуњава се силом обећања: „Заиста ти кажем данас ћеш бити са мном у рају“ (23,43). Овај пример најдубљег покајња у љубави и познању јасно осликава свесилу праштајуће љубави. Наравно, не треба сада мислити да је похвално грешење овога, него да је могуће да се свако спасе ако се искрено покаје. Дакле, покајање за спасење а не само као осећање кривице у страху и немоћи. Тражење и налажење Царства, а не оптерећеност собом и својим недостатцима. Јер та оптерећеност може да нас обеснажи, са једне стране, а и да нас касније покрене у противљење. Најопасније је кад немоћ прерасте у пркос, а ништа мање није опасно кад се оптеретимо безнађем. Гордост се појављује у оба случаја у недореченој самодоволности, било кроз самоувереност а било кроз лажни стид.

Овде је важно и потребно размотрити питање страха у његовој свеукупности, јер у противном остаје много тога нејасно и недоречено. Због тога је потребно разумети богочовечанску димензију спасоносног подизања из греховне отуђености. Ту је најпотребније знати да „нас је Бог избавио из власти таме и преместио у Царство Сина љубави своје“ (Кол 1,13). Знајући ово ми разумемо речи старозаветне наде Псалмопојца: „Мени си дао у срце радост“ (Пс 4,7). То се у новозаветном испуњењу и јасније осмишљава, тако да „који призна да је Исус Син Божји, Бог у Њему пребива и он у Богу“ (1 Јн 4,15). Имајући у свему јасну веру ослобађамо се од сваког недостатка, а посебно од

страха који је и највећи недостатак, ако није трезвен и разуман, по мери праве побожности.

Утврдивши се знањем да је страх Господњи „почетак мудрости“ (Приче, 1,7), види да се „страхом Господњим уклања човек од зла“ (Приче, 16,6). Тада разуме позив: „Бојте се Бога свети његови, јер који се Њега боје, њима нема оскудице“ (Пс 34,9). Кроз ово се ослобађа од сваке једностраности имајући правило у свему: „Клони се зла и чини добро“ (34,14), и искуствено знање да „многе невоље има праведник, али га од свих избавља Господ“ (Пс 34,19). Овде се, заправо, ради о сталности идења ка Царству, а не о непомићности услед сигурности да ће нам се све дати. Даје се нама све, али ако не примимо и не умножимо остаје неостварен дар. Зато је потребно наше делатно учествовање у свему овоме, а на то нас подсећа апостол речима: „Ако бисмо себе осуђивали не бисмо осуђени били“ (1 Кор 11,31-32). Најтеже је бдење над собом и устајање у себи, много је лакше обраћати се другоме, али у Цркви све иде заједно, па тако и овде је потребно најпре се утврдити у страху и љубави Божјој, како би могли и друге утврђивати и упућивати. Због тога Свети Максим исповедник искуствено закључује о свему овоме да је потребно у себи осетити најпре уздржљивост, трпљење, наду, бестрашће и љубав, како би се у даљем току покренула побожност која се види и покреће друге¹⁴. Тек тада и само тако видимо добру шансу за свакога имајући павловску нелицемерну веру „да Христос Исус дође у свет да спасе грешнике од којих сам први ја“ (1 Тим 1,15). Растеретивши се овако од самољубља можемо уверавати многе у радост спасења. Сачуваћемо тако и друге и себе од сувишних расправа и нагађања која „више воде на препирке него на служење Богу у вери“ (1 Тим 1,4). Знаћемо да смо због тога што „Бог заволе нас и ми смо дужни љубити једни друге“ (уп. 1 Јн 4,11). Када на овај начин стекнемо сигурност у вери и искуствено осетимо извесност спасења, онда се у свему изграђујемо „најсветијом вером“, која је „једанпут предана светима“ (уп. Јуда, 1,3,20). Кроз све ово долазимо до сазнања о потреби да непрестано побеђујемо у вери кроз коју имамо слободу у Христу, тако што примамо све оно што се догађа „нас ради и нашега спасења ради“. Овде јасно треба разликовати стварност израза ЗА НАС, и мишљење неких УМЕСТО НАС, што на неки начин обуставља процес подвига и устајања. Исправно разумевање нас покреће из сваког очаја и сваке небриге у спасоносно старање. На то нас упућују речи позива и обећања Господњег: „Ономе који победи даћу да седи са мном на престолу моме, као и ја што победих и седох са Оцем мојим на престолу Његову“ (Откр. 3,21). Подиже нас и узводи Христос, али и ми треба да устајемо и идемо за Њим.

14 Исто, 65.

ПОКАЈНИ ПРОЦЕС

Треба знати да је процес покајања нешто што подразумева велики подвиг ослобађања од сваког недостатка и сваке немоћи. Недовољно је говорити само о греху и грешности без покајне динамике. Тај проблем је имао како Кајин, тако и Јуда (уп. Пост. 4,13; Мт 27,4). Тако да није довољно само рећи „погреших“, него је потребно покренути се напред. Не, дакле, да се човек обуставља враћањем уназад и оптерећивањем прошлим, него да се определи и покрене напред ка коначном циљу. То лепо илуструје апостол Павле речима: „Оно што је иза остављам, идем ка ономе што је напред“ (Флп. 3,13-14). А шта је то напред? Царство у које смо позвани и у коме се већ остварујемо. Основано је на стварности „крста, гроба, васкрсења, седења са десне стране и другог и славног доласка“ (уп. Молитва анамнезе на Литургији). Само кроз све ово, а у искуству литургијског памћења, успевамо да се истински остваримо у лепоти покајања. Кад ово вером знамо онда покајни процес добија на садржају и динамици. Ту имамо две истовремене радње, са једне стране то је „удаљавање од грехова“, а са друге стране се ради о „облачењу у одећу врлина“¹⁵. Ма колико ове речи деловале на први поглед као нешто што се може догодити брзо и лако, треба знати да се овде ради о непрестаности усклађивања. То нам јасно потврђују они који имају добро искуство покајања као дара Божјег, тако да се „благодат покајања даје онима који са пуном вером примају речи Христове“¹⁶. Ово не значи једностраност у делу, кроз само давање него и динамизам примања, тако да се све остварује у богочовечанском испуњењу где се „победа обелодањује на крају, јер сад је борба у којој данас побеђује онај који сутра може бити побеђен“¹⁷.

Црквени пастир је ту да стално изнова покреће спасоносно стваралаштво. Да одобровољава човека да се ослободи од сваког недостатка и од свих недоречености. Ово искључује језик претњи и забрана а покреће сведочење велике силе покајања. Тек кад човек схвати то онда улази у благодатно остварење. Није роб страха, него је испуњен знањем да је слободан у Христу. Тада разуме да је мера слободе у Христу слобода од греха, док је погрешно схватање слободе код неких тражење слободе за грех. Ту нема слободе, постоји само привид слободе, а уствари ради се о поробљености греховним навикама. То је осетио старозаветни мудрац, који говори: „Свако се сам окива ланцима својих грехова“ (Приче Сол. 5,22). Спасоносни оптимизам покреће све поробљене у замке грехова да се преобразе познањем праве и неистрошиве лепоте. Ту је основа и почетак обраћања и позивања. Наравно, све се одиграва без притиска и претњи, али и без обмањивања кроз лажна

15 *Добројољубље*, 1 том, Хиландар 1997, 270-274.

16 Архим. Софроније, *Видејши Бога као што јесће*, Хиландар 1996, 177.

17 *Добројољубље*, 1, 286.

обећања. Богодана слобода у одговорности доброга расуђивања покреће или обуставља покајно расположење. Ово се постиже тако што човек у свему добро све види, а најпре себе и своје грехове, зато је „блажен онај који је свестан својих грехова“¹⁸, јер препознаје почетак добродетељи и подвига у борби са собом и у себи. Ово не значи заустављеност у себи и бављење само собом, него показује поступност у делу које у свом личносно-саборном испуњењу уводи у богоопштење и богопознање. Због тога имамо поистовећивање покајања и боговиђења, а у вези са виђењима апостола Павла, која нам само наговештава, а не открива, јер садрже „неисказане речи које човеку није допуштено говорити“ (2 Кор 12,2-4). Ословљавајући ово као „узлет душе очаране појавом светлости“, и доживљавајући покајање као „велики дар и чудо које нас препорађа“, јасно нам показују искуством вере тесну повезаност покајања и боговиђења¹⁹. Ту се страх и љубав у делу покајања некако чудесно спајају у саостваривости, тако да је „покајање брод, страх је крманош, а љубав је Божанско пристаниште“²⁰.

Одговорност пастира душеводитеља јесте да пробуди и поведе уморног и обесциљеног човека. Ту треба знати да свако треба да се ослободи од самога себе како би могао да зна шта хоће. Јер ако то не учини човек остаје у стању несигурности и у потреби да се брани приговорима, што се јасно види у јеванђелском примеру онога који је закопао свој богодани талент (уп. Мт 25,24-25). Даље, огреховљени, пали човек своју одбрану усмерава странпутицом освете и уклањања сведока свога греха. То је најупечатљивије исказано у свим прогонима праведника од стране моћника. Најочитији пример су Ирод и Иродијада у случају Јована Крститеља који их је опомињао на тежину греха. Они су мислили да ће одсецањем главе његове моћи мирно да продуже своје безаконје (уп. Мт 14,1-11). Ово треба да нас подстакне на стваралаштво, а не да само констатујемо да и данас има много безаконја и Ирода и Иродијада и Саломија. Ми треба да се постарамо да имамо Јованову љубав и слободу у делу сведочења покајања за спасење. Тако да се потрудимо да неућутно сведочимо покајну радост свима позивањем на исправљање. Ту треба бити истрајан и опрезан како би они којима се обраћамо видели добру шансу спасења, а не да се уплаше освете и казне. Па кад је већ тако онда и не желе да се покају. Сведочење Божје спремности да опрости треба да их покрене да одговорно поступају у свему, те да се стварним покајањем подигну изнад страха са једне стране, и изнад равнодушности са друге стране. Само на овај начин је покајни процес добро усмерен, јер почива на одговорној слободи.

Стварност покајања је показана у многим библијским догађајима, а има и своје предањско утемељење од почетка. Није изнуђено призна-

18 Исто, 287.

19 Архим. Софроније, нав. дело, 23-24.

20 Исто, 34.

ње, јер тако нешто Бог од нас не тражи, али има своје различите начине што јасно указује на чињеницу слободе и различитост примања и приступа у остварењу овако важног дела. Треба знати да Бог непрестано пита свакога од нас оним питањем са почетка послепадне историје: „Где си?“, не што не зна где смо, него нас позива да устанемо из жбуња својих заблуда и ступимо у покајни дијалог. У том смислу видимо непрестаност богојављења кроз све токове историје, али не да би нас преплашио и зауставио него да нас покрене не спутавајући нашу слободу. Ту се види и јасно уважавање наших могућности примања, али и позивање да не станемо у немоћи. Тако, по овом питању имамо јасну поступност са палим човеком који устаје. Па у Мојсијево време видимо истицање потребе да онај који „згреши Господу“ треба да „призна грех“, али ако је некога оштетио да „врати цело и дометне пети део“ (уп. Бр 5,5-7). Јасно се истиче потреба признања и надокнаде са казним додатком, и показује да је грех дупли промашај, против Бога и другог човека. Богу се приноси покајање признањем, а оштећеном човеку узвраћањем и надокнадом. Исус Навин овоме додаје још један нови моменат, говорећи преступнику: „Дај хвалу Богу и признај пред Њим и кажи ми шта си учинио, немој тајити од мене“ (Ис. Нав. 7,19-20). Овде се истиче хвала Богу испред признања човеку, али се не ставља више у први план надокнада ни поравнање. Поред ових примера имамо и оне који показују повезаност поста са покајањем, и то као заједничким делом многих учесника, и у боголужбеном сабрању (уп. Нем. 9,1-3). Тако да имамо и покајни позив народу, а не само појединцу: „Умиј лице своје од зла, Јерусалиме, да би се избавио“ (Јер. 4,14). Такође имамо и покајни чин као молитвени вапај једнога човека за цео народ (уп. Дан. 9,3-20). Кроз све ове начине, као и многе друге непоменуте овде, јасно видимо различите покушаје у спасоносно остварењу, које достиже пуноћу у обећању НОВОГА ЗАВЕТА када ће бити опроштени сви греси и сва безакоња (уп. Јер. 31,31-34). Дакле, старозаветна покајна стварност се заснива на некој врсти обрачунавања човека са човеком, али има и димензију избављења од грехова у смислу обећања Божјег. Уводи у Обећану земљу и покреће ка Новом савезу Бога и човека, тако да све има припремну димензију. Новозаветна остваривост заснована је на стварности долазећег и дејствујућег Царства, које се непрестано приближава, тако што је унутра у нама (уп. Лк 17,21). Ова благовест Царства покреће покајни процес на прави начин тако што одмах на почетку разоткрива циљ, те тако исцељује од сваког недостатка. Осмишљава сва она ранија, старозаветна тражења уводећи све у спасоносну динамику. Покреће личност у заједницу, тако што уводи све у виши смисао. Ону опомену: „Пази на себе да у срцу твоме на буде тајна реч безакоња“ (Пон. зак. 15,9), као и позив: „Који љубите Господа мрзите зло“ (Пс 96,10), покреће даље изнад одвајања од других и затварања у себе. Покреће добро сведочење

Царства као циља и смисла, тако да покајање постаје средство спасења, а не само себи циљ. То је устајање из таме греха, који је „паразит светлости“²¹, и идење правим путем. Тај пут се у библијском назначењу именује многим именима. То је „тесан пут“ (Мт 7,14), „пут Господњи“ (Лк 3,4; Дап. 19,9), „пут спасења“ (Дап. 16,17) и „пут истине“ (2 Петр. 2,2). Дакле, имамо две, међусобно повезане радње, устајање и идење, или још боље и јасније излагање и улагање. Ту је вера путовања и гарант, што јасно видимо у примеру вере Аврамове²². Он верује обећању Божјем и иде из дома оца свога у земљу коју му Господ показује (уп. Пост. 12,1). Тако и Мојсије води народ Стари Израил у Земљу Обећану, уз многе невоље, сумње и недоумице (уп. Књ. Изласка). Тај пут из изласка из ропства и уласка у Обећану земљу јесте покајни процес у свом остварењу. Због тога није неоснована тврдња да „Цркву између Педесетнице и Другог доласка Христовог симболизује лутање јеврејског народа по Пустини“²³. То сведочи и апостол Павле, када говори о Христу као „духовној стени“ (уп. 1 Кор 10,4), а у вези са овим догађајима. Ова нераскидива веза свих библијских догађаја најјасније потврђује спасоносну динамику црквеног живота од почетка. Тако се све обједињује учествовањем у Царству, и због тога имамо новозаветно позивање на покајање из разлога остварења у Царству. (уп. Мт 3,2; Мк 1,4). То је улагање у радост а не страх од казне, због тога Претеча Господњи опомиње уплашене да није довољно само имати страх, него је потребно „родити родове достојне покајања“ (уп. Мт 3,7; Лк 3,8), како би могли да Господу „без страха служимо, у светости и правди пред Њим у све дане живота“ (Лк 1,75). То није нешто апстрактно, него подразумева имање мере у свему. Тако Јован Крститељ упућује царинике: „Не узимајте више него што вам је наређено“ (Лк 3,13), а војнике: „Никога да не злостављате нити кога да опадате, и будите задовољни својом платом“ (Лк 3,14). Ово не минимализује покајни процес него показује важност сваког човека и свих наших дела. Узвишеност циља осмишљава све, а не ствара поделе на важно и неважно, јер у покајном процесу нема ситница, све је важно. Тако је грех увек велика опасност, тако да је и тзв. „мали грех“ велика опасност²⁴.

ИСПОВЕСТ КАО СПАСОНОСНИ ДОГАЂАЈ

Питање самог чина исповести носи у себи много пастирске одговорности. Најпре, не сме се претворити у јуридикчко ислеђивање не-

21 Павле Флоренски, *О греху*, Београд, 1997, 47.

22 Црквени оци у овоме догађају препознају устајање из бољег у боље, ослобађање од сваког сећања на раније навике, а све у смислу апостолског сведочења да је „наше живљење на небесима“ (Флп. 3,20), уп. *Добројољубље*, 2, Хиландар 1998, 18.

23 Јован Мајендорф, *Свети Григорије Палама и православна мислиника*, Београд, 1983, 13.

моћног човека. Треба да буде духовна терапија исцељења и оздрављења, а којој претходи добра дијагноза. Ту је пастирска прозорљивост нешто без чега се не може, што значи сталност пастирског бдења. Тако се стиче опитно искуство обраћања са спасоносном надом, што покреће добру жељу код свакога човека. То је оно тражење и налажење покајника а не гоњење грешника. Тада се он отвара, слично Закхеју у оно време (уп. Лк 19,1-9), и спреман је на жртвено себедавање без двоумљења. То се не може изнудити од њега, он на то сам пристаје без принуде, јер је ушао у спасоносну стварност. Треба знати да се понекад они који су оптерећени умишљеном безгрешношћу збуњују и не прихватају покајање, па непрестано приговарају и покушавају да обуставе добар процес, слично онима који су Христу замерали „што се дружи са грешним људима“ (уп. Лк 19,7). Због тога људи често одустају од покајања јер сами себи одузимају наду. Тако да је исповест формализована и претворила се у паралитургијску појаву, јер се често обавља у дну лађе цркве или у припрати, или иза завеса у неком углу, а за време трајања Литургије.

Ова пракса је резултат неспремности за покајну радост и показатељ је незаинтересованости за спасоносну стварност. Свако је затворен у себе и свој интерес, па у недостатку слободе има сталну потребу да ствара лепу слику о себи. То ствара лажни стид пред другим, што је додатни промашај, јер ако се није плашио греха у почетку и у моменту престапа откуд онда страх после свега? Овде је пастир на посебном искушењу по питању поверења које у њега треба да има човек, оптерећен мноштвом грехова. Али кад свему да добру меру спасоносне љубави онда види да је увек у свему основно питање Божје човеку: „Волиш ли ме?“ (уп. Јн 21,17), а не само: „Кајеш ли се?“, што може да покрене страх од освете и осећање кривице. Тако да само изнуђено признање представља опасан недостатак јер омета и зауставља добру динамику исповести. Због тога је подједнако опасна идеја преког суда као и избегавање расуђивања о себи и греху који омета напредовање у вери и врлинском живљењу. Свака једностраност је подједнако убитачна и опасна. То треба пастир Цркве да зна и да се обраћа свима са радошћу, али без давања лаких обећања као и без непотребних прет-

24 Да би нам све овде било јасније навешћу пример једнога духовника коме су дошле две жене на исповест. Једна је одмах, без одлагања, признала да има један велики грех који је исповедила. Друга је, попут многих од нас, равнодушно рекла да има „неке ситне грехе“. Духовник је тада рекао оној првој да иде и изабере онолико велики камен колики сматра да је њен грех и да га донесе до њега, а оној другој је дао торбицу да накупи онолико ситних каменчића колико сматра да има „ситних“ грехова. Прва је једва донела камен, а друга је накупила скоро пуну торбицу каменчића. Тада је рекао да свака врати на своје место оно што су донеле. Тек тада је наступила мука за ону са много ситних каменчића, док је ова друга вратила камен на његово место. Поука је овде јасна и подстицајна да се ослободимо од сваког вида непажње о свему, јер нема ситница и неважних ствари у делу вере, све је важно.

њи. Утврдивши се у богослужбеном добром памћењу зна да нам Бог „отвара двери покајња“, и да „стазом покајања „увек бивамо благодатно вођени и љубављу Божјом дочекани, наравно ако се определимо. Ово знање нас ослобађа од свих јуридичких површности и тако постајемо стварно способни да проникнемо „у савршени закон слободе“ (уп. Јак. 1,25).

Тако је исповест улажење и увођење истовремено, кад је у питању подвиг душевођајства. Ту се сусрећу две крштене личности, од којих је једна облагодата благодаћу свештенства. То не подразумева онтолошку различитост него означава функционалну издвојеност на дело служења. Служење је, дакле, мера а не господарење, о чему лепо расуђује апостол Павле кад се обраћа вернима и објашњава смисао пастирског служења: „Не као да господаримо вашом вером, него смо помагачи ваше радости“ (2 Кор 1,24). Ово се најбоље види у догађају исповести, где се испуњавају речи обећања Христовог да је увек тамо где смо „сабрани у име Његово“ (уп. Мт 18,20). Овде имамо духовника и онога који се исповеда не у некој затвореној причи, него сабране у Христово име. Ако превиђају стварност дејства и присуства Христовог, било један или други или обојица, онда не могу ни да разумеју шта се то стварно догађа. Оптерећени само потребом оправдања или осуде све своде на питање: „Јеси ли грешан?“, и одговор: „Нисам!“ Понекад се оде мало даље у констатацију да су сви људи грешни, што значи мора се грешити, па у даљем очајничком покушају самооправдања се изговарају речи: „Нисам убио, нисам...“ И само нисам, не смем, морам, и све у немоћи и слабости. То ствара једну посебну ситуацију и отежава пастирско дело, а што је најгоре затвара човека у своју самодовољност. Остаје сам са собом у незнању и недоречености, заваравачући се формалним испуњењем. Не види да га неповерење ослабљује у вери, мисли да тако показује слободу и самосталност, а уствари постаје све више отуђен било да не види греховну наслугу у себи, а било да посрће у немоћи греховне оптерећености. То је одбијање благодати, и у једном и у другом случају, и преузимање свега у своје руке. Отуда сви сукоби унутар личности и раздори међу људима, јер свако поставља своје судове као непогрешиве мере свега. То нико не чини тако да би поправио себе, него сви настоје да другога исправљају, заваравачући се умишљеном праведношћу.

Пастир као душевођај мора увек да свакога најпре утврђује у вери, да би могао да га води даље. Јер ако човек не разуме истину вере на прави начин, како може да се исправља. Ако не види разлог он свему даје другачије мере и покорава се бесмислу пропадљивости и нестајања. Тада Бога и Божји закон не доживљава како треба, јер у свему види слабе мере људских закона који су обавезујући и присиљавајући у многим случајевима. Тек кад види да су заповести Божје спасоносне лествице које се спуштају са Неба на земљу и означавају стазу спасе-

ња, онда препознаје разлику између спасоносних заповести Божјих и појединих закона људских, који су често диктаторски. Због тога је прво питање у исповедном отварању да ли онај који се исповеда верује онако како верује Црква²⁵. То није идеолошко проверавање него је црквено отварање и препознавање свеукупности литургијског живота који је увек делатно виђење. Ако се овако не почне ризикује се да се све већ на почетку заустави. Због тога је исповест заједничко дело Цркве, у коме сви лично учествујемо, и то тако што побеђујемо радозналост кад је у питању други. Испитујемо свако себе и сви заједно се оспособљавамо да примимо причешће“ са чистом савешћу, на отпуштење грехова, на опроштај сагрешења, на заједницу Духа Светога, на наследство Царства Небескога, на смелост... не на суд или на осуду“²⁶.

Ово је и најважније знати по питању покајања и исповести, како би разумели да се на тај начин опет враћамо у заједницу из које смо иступили греховним промашајем. То добија своју коначну потврду у радости причешћа светињама Тела и Крви Христове, и тада опет имамо „живот у себи“. То нас даље покреће у знање вером да ми напредујемо тако што се „непрестано сараспињемо и саваскрсавамо са Христом“, у сталној чежњи да се „још присније причешћујемо у Незалазном Дану“²⁷. Овако уверени и оциљени, заправо исцељени и целосни можемо да се суочавамо са свим појавама и да се подижемо изнад сваког догађаја, знајући меру историје и есхатологије. Та преображајна неистрошивост нас чини увек будним да пазимо не само на себе него и једни на друге. Заправо да саслужујемо Богу у делу спасења и тако служимо спасењу другог, а не само свога. Ово је способност превазилажења и индивидуализма и колективизма, и подизање изнад сваког вида поједнострањења као и начина уопштавања.

Овако, литургијски остварени имамо праву слободу и истинско знање да сви наши „подвизи нису савршенство него средства за постизање савршенства“. Такође знамо да је „сваки успех у врлини дело благодати Господње“²⁸. Тако смо стварно спремни за богоопштење, јер видимо и то да је све Богу познато, па тако и наша дела и да нема разлога да се затварамо или прикривамо, него треба да се исправљамо у свему. На овај начин се спасоносно отварамо, јер смо растерећени познањем да је „све откривено пред Богом, и Њему ништа није непознато“²⁹. Дале, видимо да Бог у свему томе не дејствује на силу него увек тражи наше пристајање и садејство. Кад овако препознамо Његову љубав ко-

25 Протојереј-ставрофор др Димитрије Станилоје, *Православна догматика*, 3, Сремски Карловци 1997, 87.

26 Речи из Евхаристијске молитве „Теби поверавамо...“

27 Речи из литургијске молитве после причешћа верних, док се честице са дискаса стављају у путир, „О велика и најсвеија Пасхо, Христие...“

28 *Добројољубље*, 2 том, Хиландар 1998, 18, 37.

29 Прва молитва на крштењу, коју чита свештеник одмах после велике јектеније. *Торенија*, 4, 182

јом нас спасава, чекајући да ми то и прихватимо, онда се ослобађамо од несигурности коју ствара греховна грижа савести, и тада покајањем и очишћењем савести приступамо исповести. Нисмо више у стању умишљене праведности и обоготворене добродетели, него у делу примања благодати и препознавања недостатака. Свети Јован Златоусти о овоме расуђује, и упуђује нас: „Како ћемо добити опроштај сагрешења кад нећемо да откријемо грехе своје Ономе Који зна сва наша безакоња. Тражи исповест не зато што не зна, него што жели да ми помоћу исповести осетимо свој грех“³⁰. Није довољно да само у себи осетимо промашај, потребно је да то и покажемо у исповести која је „први корак узношења изнад греха“³¹. Чак и на психолошком плану долази до покретања на више, а не само до олакшања, јер „чим је кривица одређена, страх пролази и кајање је ту,, говори Серен Кјеркегор³². У даљем току узрастања то је ослобађање од греха, заправо отварање за благодат и поверење у Онога Који се „јави да грехе наше узме и греха у Њему нема“ (1 Јн 3,5). Све ово није статично стање него је динамизирано учествовањем, тако да знамо „кад Бога љубимо и заповести Његове држимо“, да би видели оно што је најважније, а то је да „заповести Његове нису тешке“ (1 Јн 5,2-3).

Кроз поверење и сигурност у вери ми видимо да исповест није само признање ранијих промашаја, и очајање због тога, него је прелазак из старог у ново. То је жртвено себедовање кроз превазилажење самодовољности и себестицања. То је оно спасоносна победа над собом и узимање крста Христовог. Није тражење дела по заслугама, него спремност да се позна и прими љубав Христова „која превазилази сваки ум“ (Еф. 3,19). Све ово нас уводи у разумевање апостолских речи: „Јер сте благодаћу спасени кроз веру; и то није од вас, дар је Божји“ (Еф. 2,8). Знајући све ово ми имамо одговорност у делу, јер видимо у свему томе да смо у Цркви „суграђани светих и домаћи Божји“ (Еф. 2,19). На тај начин ми исповест доживљавамо као стално идење напред, а никако као тренутно заустављање у страху и немоћи. Ту нема неизвесности кад је у питању Божје давање, постоји само опасност кад је човек у питању, јер увек постоји могућност превиђања и одустајања. Ту се показује важност узрастања у благодати кроз подвиг вере, где треба знати да „жеље садашње не могу бити савладане уколико не буду прихваћене оне друге-спасоносне“³³. То је оно стање о коме сведочи Псламопојац речима: „Свагда видим пред собом Господа“ (Пс 15,8). Када у свему овоме видимо да „сваки добри дар и савршени поклон одозго је силази од Оца светлости“ (Јак. 1,17), онда смо у исповедној

30 *Торенија*, 4, 182

31 Станилоје, наведено дело, 85.

32 *Тајна покајања у савременој психологији и пастирству*, зборник радова, Београд 1984, 8.

33 *Добројољубље*, 2, 42.

стварности боготражитељи, а не покорне слуге и себични најамници. Ту је пастир, душеводител, на посебном испиту, али није препуштен неизвесности, јер је сведок спасења, само је потребно да има опитно искуство вере, увек и изнова се у томе утврђујући.

ОДГОВОРНОСТ ЦРКВЕНОГ ПАСТИРА У ДЕЛУ ПОКАЈАЊА И ИСПОВЕСТИ

Пастирско бдење у делу устајања човека из греховне немоћи и улажења у благодатну стварност Цркве, далеко је узвишеније од јуридичког присиљавања и привођења грешника Судији. Јеванђеље нам јасно показује немоћ и недостатак таквог приступа оних који су себе прогласили учитељима закона и учитељима вере. Најочитији је онај пример у вези жене грешнице, кад је Христос те и такве ловце туђих грешака опоменуо: „Који међу вама нема греха нека први баца камен на њу“ (Јн 8,7). Али пастир никако не треба да буде неми посматрач и незаинтересовани пролазник који не примећује промашај. Увек треба да види и да исцељује немоћ и подиже палог човека, а не да пад чини још већим него што јесте. Реч је, дакле, о исцељењу, излечењу од опаке болести, ради се о оздрављењу и поновном увођењу човека у црквену заједницу. Ту се покреће човекова слобода, тако што се он у себи „разрешава од греховних веза“³⁴, али не тако да то буде нешто само лично, него постаје дело Цркве, где све добија пуноћу и испуњење³⁵. Кроз ово пастир сазнаје праву меру свога дела у црквеној стварности.

Ту је важно добро разумети оне речи Христове којима апостолима даје балгодат победе над грехом, кроз силу „везања и разрешења“, или „опроштаја и задржавања“ грехова (уп. Мт 18,18; Јн 20,23).

Јер овде се ради о суду као расуђивању и разликовању, а не просто само осуђивању и одбацивању. Суду у име Христово, као примању власти од Оца, што јасно наглашава Свети Јован Златоусти у вези јеванђелских речи да „Отац не суди никоме, него је сав суд дао Сину“ (Јн 5,22), говорећи да је Син дао свештенослужитељима власт суда³⁶. Ово разуме добро апостол Павле и у том смислу се обраћа коринтским хришћанима: „Уместо Христа, дакле, молимо, као да Бог позива кроз нас; молимо у име Христово помири се са Богом; јер Њега, Који није знао греха, учини грехом нас ради, да ми постанемо правда Божја у Њему“ (2 Кор 5,20-21). На овај начин долази до сазнања правога смисла пастирског дела, и зато саопштава да смо ми свештенослужитељи „помагачи радости, а не господари вере“ (уп. 2 Кор 1,24). Управо се то остварује у позивању и подизању из греха у покајање, да би се све ис-

34 Станилоје, наведено дело, 87.

35 А. С. Хомјаков, *О Цркви*, Сремски Карловци 1927, 14.

36 Свети Јован Златоусти, *Шест књига о свештенству*, Вршац 2001, 36.

пунило у радости причешћа, које је гарант заједнице, а не само претпоставка опроштаја и помирења.

То је важно знати, како не би све претворили у „ислеђивање ситница“, где је пастир у опасности да се својом строгошћу успротиви љубави Божјој. На то нас опомиње Јован Лествичник, закључујући да није „ништа опасније од гневљивог пастира“³⁷. Ово не значи заговарање попуштања огреховљеном стању човеком, него покреће исцељење у сили љубави, где постоји оштра делотворност. Ту нам помаже старозаветни мудрац, који говори да „укор тишти разумног“ (Приче 17,10), али опомиње пастире да „ко покрива преступ/другога/тражи љубав“ (Приче 17,9). Ово покрива не значи оправдава и подржава, него указује на разумевање и подизање, преузимање, баш као што је и Христос узео на себе наше грехове. То је права мера пастирске љубави, где се дејствује у радости спасења, тако да су „забране и кажњавања слични сечењу, а утеха пријатном завоју“³⁸. Ту се показује састрадална љубав на делу, тако што пастир показује да има „слуша за побуњеног човека, за његову трагичну самоћу, да би са њим отпочео један отворен дијалог“³⁹. Тада се јасно разуме одговорност у делу где је „суд дело Бога који поседује милост“⁴⁰. Ово не значи пасивизацију пастирског дела, него се све издиже изнад само оправдања и осуђивања у преображајни процес спасења. Због тога су опомињуће старозаветне речи: „Ко оправда кривога, и ко осуди правога, обојица су гад Господу“ (Приче, 17, 15). Ове речи јасно указују управо на важност нашега старања о добродетели у спасоносном испуњењу, а изнад брзоплетих осуда или оправдања. Јер ако се све сведе само на тренутна осећања онда је у опасности преображајни процес напредовања тако што све стаје. Ово је велика опасност, које често и нисмо свесни, а увек долази због тога што себе и своје судове противстављамо вољи Божјој. Видимо да нам се Бог ненаметљиво даје, и да нас позива у драговољно стваралаштво, а да нам не намеће своју вољу као самовољу, али ми своју самовољу супростављамо Његовој вољи. Како? Тако што превиђамо да је Његова воља „да се сви људи спасу“, па унапред одбацујемо некога ко није по нашој вољи. Црквени пастир овде мора бити изнад сваке брзоплетости у свему, знајући да дело Божје чини, и трудећи се да буде пун љубави у свему. То је оно о чему говори апостол Павле Солуњанима: „Тако смо чезнули за вама да смо готови били дати вам не само јеванђеље Божје него и душе наше“ (1 Сол. 2,8). Само на овај начин пастир је спреман покренути многе стварне исповеднике вере, а не само неке у себе затворене и уплашене покајнике. Љубав, а не страх, покреће и изводи из греховне отуђености, јер се све покреће ка Царству, а

37 Свети Јован Лествичник, *Лествица*, Хиландар 1997, 216.

38 *Узвишеност свештенослужења*, Хиландар 2000, 73.

39 Павле Евдокимов, наведено дело, 45.

40 *Доброћуљубље*, 1, 270.

не плаши се долазеће пропасти. То је смисао речи позива на покајање ради радости долазећег Царства (Мт 3,2), због тога нема разлога да се све мења у друге изразе пуне страха и претњи. Међутим, увек треба имати на уму стање онога коме се обраћамо и тако се понашати како би се он стварно променуо и покренуо ка Царству. На то нас подсећају апостолске речи: „И са расуђивањем једнима будите милостиви. А друге у страху спасавајте отимајући их из огња, а треће прекоревајте са страхом...” (Јуда 1,22-23). Ово не значи честу промену става у односу према човеку, него спремност на служење свакоме човеку, како би се он покренуо на боље и успео у делу спасења.

Врхунац свега тога у пастирском испуњењу јесте спремност да се до краја прими сваки човек у љубави. То у Цркви није нешто што треба измислити овде и сада, то већ постоји и темељи се на Голготској стварности неизрециве саможртвене љубави Христове. Ту је увек праштање изнад осуђивања, себедавање изнад интересног тражења. То није немоћ него је сила која оспособљава, покреће и подиже добре ствараоце у радости праве вере. Ту спремност, утемељену на Голготској свепобедној сили, показују нарочито Мојсије и апостол Павле, као пуноћу пастирског састрадавања са палим човеком кога треба подићи. Ту се показује пуна пастирска слобода у познању Божје љубави. Због тога Мојсије истовремено моли, али се и бори за човека (свој народ) пред Богом. Обраћа се јасним речима: „Молим ти се, народ овај љуто сагреси... али опрости им грех; ако ли нећеш избриши ме из књиге своје коју си написао“ (Изл. 32,31-33). Овде се не ради о дрскости и уцени него о слободи и себеодречној спремности на жртвену љубав, без погађања. Не пориче Мојсије грех, и не заклања га тражећи превид греха, он тражи опроштај од Бога. Зна коме треба да се обрати, такође и народ упућује у тежину греха, али зна величину љубави Божје, зато и он показује своју слободу у вери исказујући тако своју љубав изнад себичног интереса. Тако нас покреће у познање да вера није слепа покорност Свемоћном него је увек тражење и примање Његове неизмерне љубави. Тако се овде Мојсије није успротивио Богу него је показао праву побожност која ослобађа од сваког недостатка и немоћи која долази увек кроз слабост страха који затвара у себичност. Кроз ово видимо да мера пастирства није само механичко посредовање, него је увек и једино примање и приношење. То одлично осећа и апостол Павле који говори: „Јер бих желео да ја сам будем одлучен од Христа за браћу своју, сроднике моје по телу“ (Рм 9,3). Само на овај начин, сталном спремношћу на себедавање, пастир може ући у стваралаштво победе над грехом, јер ово није попустљивост у немоћи него је сила познања да је грех увек немоћ и незнање. То нас уче оне речи Христове са Крста: „Оче, опрости им јер не знају шта чине“ (Лк 23,34). Молити опроштај за оне који су онемоћали у греху увек је показатељ пастирске силе која је изнад сваког греховног насиља. Без те

почетне спремности пастирски процес покретања покајника увек је само иследни поступак који само удаљава све од правог испуњења.

Наравно, све ово не значи заговарање идеје превиђања греховне раслабљености. Напротив, само овако се види сав бесмисао греха и зато се борба са грехом започиње препознавањем боголикости онога који је то сам себи заклонио. Ово нам најбоље показује сам Бог Који „увек настоји да се приближи грешнику како би га обратио Себи и зато се не гнуша чак ни да разговара са братоубицом Кајином“⁴¹. Ово знање нас ослобађа пред Богом, познањем љубави Његове, а и пред човеком из разлога његове боголикости и богодароване слободе. Тада се превазилази идеја обрачуна и поравнања тако што се покрећу слобода и одговорност у спасоносно садејство. Тако постаје остварени и утврђени сведок Христовог дејства и присуства, што га покреће да разуме оно што говори човеку који се исповеда о стварности Христовог присуства у том делу. То није само претпоставка која опушта и олакшава поступак, него је искуствена стварност која се види вером. Због тога он не убеђује човека да се отвори из разлога што он то никоме неће рећи, него га опомиње да Бог то већ све зна, али чека да свеки човек дође себи и врати се силом покајања у радост Царства. Тако све добија на динамици, а не остаје нека приватна радња која све ограничава и затвара. Тако се покреће слобода, знањем о томе да Бог знајући све не пресреће никога, него увек зове, чека и прима дајући нам се непрестано. Због тога је непотребно умањивати важност светиње свођењем свега само на обећање да нико неће ништа сазнати. Ово је обавезујуће за пастира, а из разлога да се избегне она лоша навика осуђивања другог. Никако не значи да се ради о некој приватној радњи ван црквене пуноће. Због тога видимо добру црквену праксу јавне исповести свих верника у храму до краја четвртог века. Јер сваки човек мора да се на прави начин суочи најпре сам са собом, како би могао да се у Цркви сусретне са Богом и држим човеком. Због тога треба најпре истицати јасно да је све већ познато, а не да само нагласак буде на тајности. То скраћује праву меру знања и подржава непотребни и сувишни стид пред учињеним грехом. То јасно истиче Свети Исидор Пелусиот, и говори: „Ако избегаваш говор о ономе што чиниш, онда престани то чинити“⁴². Потребно је, дакле, убедити човека да се бори до краја, а не само да се скрива у себи, што ослабљује до опасне дволичности.

Црквени пастир као исповедник вере и сведок спасења позива на покајање тако што убеђује свакога да разуме овај процес добро, и у њега уђе потпуно. Ово је веома осетљиво питање, јер се ради о веома важном делу, тако што се најпре треба знати да је то покретање човека у расуђивање и разумевање, а никако није стављање човека на оптуженичку клупу. Ту сад долазимо и до конкретних питања која се ти-

41 *Духовно очистиљиво у православној предању*, Београд 1997, 8.

42 *Епископ Мелентије, Духовна градина*, Београд. 1981, 230.

чу самога греха, и да би све било јасније потребно је упоредити исповедни процес са судским. Најпре видимо разлику у томе што је грех у црквеном сазнању и сама помисао, а не само оно што се јавно показало пред људима. Овде се ради о дубљем разумевању свега у Цркви, а не само о некој претераној строгости, јер се то разликује од судског проглашавања кривца и одређивања казне. Грех се у Цркви побеђује покајањем и праштањем, тако да су све радње усмерене у том правцу. Не осуда уз поистовећење греха и грешника и из разлога задовољења правде, него исцељење грешника од греховне немоћи. У том смислу имамо одређене радње у том процесу, а све у циљу доброг вођења ка оздрављењу и исцељењу. Тако да се ту не ради о проглашењу и каменовању грешника, него је реч о подизању палог човека. То не може бити посматрано као приватна ствар, нити се може остварити без одређених и конкретних радњи и поступака.

ПИТАЊЕ ЕПИТИМИЈЕ

Љубав Божја ојачава све нас, а не распушта нас до небриге и незаинтересованости. Јер силом те љубави све нам се даје, али то подразумева наше делатно примање и учествовање. Изоштрава нас у одговорности и све је тако у Цркви осмишљено динамиком оштре делотворности. Због тога је неумесно очекивати у делу победе над грехом, а које подразумева сталну борбу, да се у име неизмерне љубави препуштамо слабости неразликовања добра и зла, добродетељи и греха. Јер савршена љубав јасно разликује а не уопштава изједначавајући оно што никако не може бити исто. Љубав Божја се прима делатно, а не говори се о њој статично и у претпоставкама. Због тога нема места идеји о праштању свима без покајања, не што Бог не би то могао, него због тога што се тако потискује богодана слобода. И што је најопасније, превиђа се истина тако што се не разликује од свих лажи и полуистина на прави начин. Ово не значи да се било коме одузима свака спасоносна могућност, него се наглашава потреба личног учествовања човека у свим овим процесима. Ту су потребни одређени начини исцељења личности од свих греховних немоћи, кроз конкретне епитимије.

Епитимија није казна и освета над немоћним, него је лек којим се постиже оздрављење. То је подизање немоћног са љубављу, и то тако што је осећамо сви заједно. Пастирско старање у свом богољубивом човекољубљу се тако показује као бдење и чување свакога човека, без посртања у недореченост обрачуна и сукоба. Црквени живот у свим својим испуњењима нам пружа мноштво различитих примера, где се јасно види добар приступ личности и слободи. Тако да неке привидне разлике у вези приступа питању епитимија нису дефинитивни разлази и неспоразуми неистомишљеника, него су показатељи бдења и стара-

ња. Тако видимо да канонска одређења имају своју важност увек и у свако време, на у смислу следе покорности него у циљу стварности и могућности остварења. То нису строге наредбе него добри лекови, само пастир треба да припази у начину примене како би сваки лек био оздрављујуће средство. Различитост у примени јасно показује неистропљивост лека а не недореченост. Све ово чини одговорном пастирску слободу, и тако нема места причи о сукобу строгости и благости у вези епитимија. Ради се о конкретној потреби и уважавању слободне, боголике личности, а не о супростављености ставова. Управо та могућност примене канона на различите начине показује њихову сталну савременост, заправо свевременост.

Ако упоредимо две изјаве у вези питања епитимија видећемо јасно стваралачку слободу у црквеном животу по питању живота и учења, заправо догмата и канона. Биће нам јасно да је црквеном разумевању истине вере и исправности живота стран сваки догматизам и сваки морализам. Нема ту јуридикке условљености, постоји добар поредак и јасно учење, али изнад сваке површности и једностраности. Наиме, ради се о ставу Светога Василија Великога и Светога Јована Златоустога по питању поступања у вези покајања и исповести. Свети Василије, заступајући потребу строгости у свему, износи разлоге: „Ово ће корисно бити и ради утврђења Цркве, и неће се дати прилика против нас јеретицима да кажу да ми попуштамо у греху како би кога привукли себи“ (види 6. правило Св. Вас. Вел.). Овде се јасно види нагласак на старању о спасењу свих, па и оних који су напољу, изван Цркве. Нико трезвен ово не може порећи, јер се на овај начин буди наша одговорност према другима. Само за овако нешто је потребно искуство црквеног живота и стварно учествовање у истом. На другом месту Свети Јован Златоусти управо истиче благост и милосрђе према онима који желе да уђу и који улазе у веру, покајањем. Он расуђује: „Зар није боље одговарати за милосрђе него за ригорозност. Тамо где је домаћин дарожљив тамо не приличи да слуга буде штедљив. Ако је Господ добар како да Његов свештеник буде немилостив“. Нема овде сукоба и размимоилажења у ставу, него се само истичу различите ситуације и показује потреба поступности, тако што нема места шаблонизирању и поистовећивању свих на основу неких одређења и претпоставки. Сваки човек тражи посебан приступ, а то је посебно важно знати онда кад је он спреман и отворен за дејство благодати. Тада га треба покренути на прави начин и ослободити га како од страха тако и од самоуверености. Канонска одређења треба да нам ту буду добра усмерења а никако препреке или преграде и заклони који нам скраћују добро виђење. Јер сваки лек је увек и могући отров, ако се не примењује како треба, и ту је важно бити трезвен и опрезан. Јер ако се превиди та чињеница и свему се приступи механички онда су последице катастрофалне. Што је још горе не виде се одмах него остаје погубно дејство, док рецимо

сваки промашај лекара се одмах види и тако су последице мање опасне, јер се показују тренутно.

Духовна терапија оздрављења и исцељења човека је дуготрајни поступак, увек са отвореном могућношћу успеха. Само је потребно знати и веровати, како би се све могло правоваљано применити. Овде је веома важно исправно приступати канонском предању као добром учењу и правом поретку живота, а такође слободи и одговорности сваке личности. Тада се тражи начин да се све усмери и свако покрене, а не робује се само жељи да се пресретне, било набрајањем обећања или саопштавањем претњи. Све тада постаје само фразеолошко цитирање нејасних садржаја, и тако се губимо у неразумевању, отежавамо устајање палог човека. Јер никога не радују претње и нико не жели да их слуша. То не значи да не треба саопштавати истину, само показује опасност нашег настојања да будемо господари истине. Тада, управо, постајемо робови у себи и тирани према другоме. Уместо да покрећемо све ка испуњењу ми све оптерећујемо својом испражњеношћу. Да би се све ово избегло пастир увек треба да има на уму узвишеност дела и у том смислу да усклађује своје поступке. Ни олако да попусти превиђајући опасност греховне болести, али и сувише да не оптерећује забрављајући величину љубави Божје. Да се ослободи од сувишности осуђивања и оправдавања и да настоји да благодатно исцељује. Само тада види коме шта одговара, и тако усмерава све своје поступке, остајући увек у служитељском расположењу. Све ово није повлађивање палости и одржавање тешкога стања у немоћи, него је улажење у динамику оздрављења.

Све ово се одвија у оном смислу Божјег првог дејства после пада човековог, када је одлучење (изгнање из раја) повезано са обећањем спасења (уп. Пост. 3,15-24). Јасно се истиче одговорност човекова у делу, без које нема ни слободе, и у том смислу увек остаје добра могућност да се све и оствари, а на основу обећања. Тако се спречава злодејство, из разлога љубави према ономе који то чини, а такође се и побеђују страх и немоћ. Само на овај начин можемо разумети исправно лековито дејство епитимије, која није обрачун са немоћним и непослушним човеком, него је истовремено опомена и позив. Опомена за превид и непажњу, а позив за суочење са собом и својим отуђењем. На овај начин човек се не одбацује коначно, него му се сведочи нова могућност да се врати на пут спасења и види прави циљ. Тако се све ово тиче долазеће стварности најпре, а тек кроз то се види и трагика отуђења. Овде се јасно види да се „кроз многе невоље улази у Царство Небеско“ (уп. Дап. 14,22). Тако јасно видимо да епитимија афирмише а не оспорава човекову слободу. Исцељује немоћ, али не механички него тако што човека подиже у борбу са грехом у себи. Као што добар лекар одмах и без двоумљења дејствује кад уочи и најмању опасност од болести тако и душевођитељ треба да дејствује спасоносно. То је

смисао јеванђелских речи о Спаситељу, Који је проповедао „исцељујући сваку болест и сваку немоћ у народу“ (уп. Мт 9,35). Овде је и смисао свих пастирских напора, који достижу свој врхунац и пуноћу управо у питању епитимија као лековитих средстава. Одредити овде меру велика је одговорност.

Познавање канонског поретка је добро и потребно, али ако то постане истоветно са знањем закона и пророка, оних који су се представљали као чувари закона и учитељи вере, онда је све у стању неизвесности. Овде пастир мора најпре да зна добро закон љубави, изнад сваке једностраности, како би могао да „не постане забораван слушацац него творац дела“ (Јак. 1,25). Тада се и сам бори и побеђује и тако најбоље може уводити у победу вере многе ствараоце. На тај начин види меру закона и заповести кроз безмерје љубави која нас у здравој побожности покреће и обавезује. Закону и заповестима приступа без оптерећења и сувишног страха, што подвигу даје посебну меру. Све моралистичке фразе се сада губе и нестају пред благодатно - подвижничком лепотом. Тада настаје један нови процес у свему, а то је спасоносна сарадња свих у богослужбеној пуноћи. Свако тако предаје себе на служење и саслуживање, узима крст Христов и иде за Њим, одриче се себе да би победио самоћу и себичност у себи. Даје се другима несегично, знајући да се ми сви најпотпуније остварујемо у стварности примања Христа у причасној радости, тако што се Он нама увек даје.

Ова сапричесна радост покреће наше истраживање и испитивање, а све у жељи да помогнемо једни другима да се „обучемо у свадбено рухо“ (уп. Мт 22,11-12), и да увек имамо „уља у светиљкама својим“ (уп. Мт 25,1-13). Због тога треба питање исцелитељског дејства епитимија увек посматрати кроз ове јеванђелске чињенице и догађаје. Тако видимо да је прави смисао и једини разлог епитимије као спасоносног средства да се човек оспособи за учествовање у богоданој слави и литургијском слављењу. Отуда је увек највећа и најтежа мера била удаљавање од причешћа на извесно време. Ово није нека превазиђена чињеница, јер ако нам је у свему мера причешће и наше испуњење и остварење у њему, онда је и данас све ово пуноважно. На овај начин све има посебну динамику, и онда нам је јасно како су могли покајници првих векова да победе стид у себи и прихвате да се лече путем јавних епитимија. Тако да она подела на : плачуће, слушајуће, клечеће и стојеће јасно показује поступност у процесу оздрављења. Циљ је био удостојити се светиње причешћа, и тако велики циљ је покретао све да виде потребу да се увек и изнова испитују, што је било нешто олакшавајуће у пастирској пракси.

Данас видимо једно другачије стање, чега пастир мора бити дубоко свестан како би га променио на боље. Много је оних који неће да виде како треба смисао и радост причешћа, него све мере само јуридикским

нормама. Заробљени су идејом испаштања за грехе и заведени неправдајућом испражњеношћу, тако да не могу да осете смисао одређених епитимија. Или их са друге стране посматрају као нешто што је повезано са казном и осветом. На тај начин канонско предање претварају у кривични законик, па не могу да виде спасоносно дејство одређених епитимија. Свему дају меру обрачуна и тако се оружају суровошћу и страхом истовремено. Због тога је потребно да пастир увек у свему покаже спремност да дејствује на прави начин, изнад сваке брзоплетости која нас оптерећује површношћу и недореченошћу. Увек мора поћи од тога да је сваки човек јединит, непоновљив и посебан али да смо сви позвани у заједницу Цркве. Тај процес је дуг и тежак, и ту се не сме нипошто заборавити да нико није толико добар да не може пасти, а такође и нико није толико лош да не може бити бољи и устати из греховне отупелости. Ту је важно препознати меру и потребу у делу исцељења и увођења у спасоносну заједницу свакога човека. Само онда кад се човек пробуди за радост причешћа, може и да се убеди у спасоносно дејство и лековитост епитимије. Долазећа радост у стварности причешћа га разрешава од свих могућих непријатности, јер види да није на тај начин одбачен него је позван да се бори за светињу.

ПИТАЊЕ ПРИЧЕШЋА

Када говоримо о делу покајања и исповести, и свим осталим питањима у вези са њима, јасно нам је да расправљамо о истим као о спасононим средствима, а не о нечему што је само себи циљ. Такође треба знати да овде морамо превазићи психолошке представе о испаштању и опроштају, што само ствара нејасноће у разумевању суштине. Ту човек долази себи и враћа се Богу, али то није нешто изнуђено нити је неки магијски процес, него је стваралаштво примања и учествовања у богочовечанском испуњењу. На ово нас подсећа апостол Павле речима: „А све је од Бога Који помири нас са собом кроз Исуса Христа, и који нам даде службу помирења“ (2 Кор 5,18). Тако да се мора превазићи идеја тренутног испуњења, а коју у неку руку и сами прихватимо ако „разрешну молитву“ видимо као декларативни акт брисања, и тако долазимо до закључка да је све већ тада готово. Посебно ако јој истичемо речи: „И ја надостојни јереј, разрешавам те...“, Ко нас онда може убедити да тада није све готово, а тада тек све почиње. Није реч о инсистирању на елиминацији разрешне молитве, него се ради о потреби да се иста правилно разуме и препозна њена улога на прави начин, како би се и препознао прави садржај и смисао свега да само Бог има власт опраштати грехе, што никако не умањује важност оних благослова Христових апостолима о „везивању и разрешењу грехова“. Примајући то ми не смемо да одузимамо и преотимамо за себе и да се намећемо уместо Христа стављањем себе у први план.

Треба знати да се тај процес окончава литургијским испуњењем у радости причешћа, јер покајна динамика је сва у оспособљавању за литургијско учествовање, а не само присуствовање на молитви. Ово није нешто што значи да је довољно имати само добру жељу да се причестимо, а све остало је мање важно. Него се ради, управо, о томе да се одлучењем од пришећа излечујемо од неспремности и оспособљавамо за примање светиње. Ово јасно показује да пост није нешто од прворазредног значаја у вези са спремањем за причешће. Постоји нешто важније, а то је стална спремност да се победи греховна немоћ, да би се на крају све испунило у радости „причешћа за опроштај грехова“. Тако сад долазимо и до питања употребе разрешне молитве у случају одлучења (епитимије), као и разумевања исте у контексту литургијског остварења у причешћу, када се остварује оно тражење да покајник буде „измирен и присаједињен“ заједници Цркве. Ми јасно видимо да се све ово догађа на литургијском сабрању где би једина права мерила свега требало да буду учествовање или неучествовање у Чаши благослова. На овај начин би све добило прави смисао, и пост и покајање и исповест, и епитимије и све би било осмишљено. Тада би се окончала непотребна расправа којом се светиња покушава мерити бројкама, са једне стране, кроз ограничење на причешћивање четири пута годишње, а после седам дана поста на води. Са друге стране би се разоткрио сав бесмисао порицања аскезе и спремања за примање светиње, а што неки показују инсистирањем да се сви присутни морају причестити, без обзира на све. Ово је негирање покајне радости која у себи носи увек и одређене мере борбе са грехом, који нас „лишава молитвене смелости и доводи до огрубелости и хладноће“⁴³. Док се не оствари потпуна победа човек је у стању тражења и чекања, није, дакле, у потпуности спреман за светињу.

Све је јасно овде, по питању причешћа, само је потребно ослободити се сукоба и потребе да се стане на једну страну, између две супростављене претпоставке. Није добро ако свештенослужитељ позивајући верне да „са страхом Божјим и вером приступе“ има у себи страховање да неко стварно не приђе, осим само одређених дана. Такође није добро да се приступа светињи без испитивања и исповедања. Ово нам јасно истиче ранохришћанско дело Дидахи речима: „А у недељу Господњу сабравши се заједно ломите хлеб и вршите Евхаристију, исповедајући претходно грехе своје, да би жртва ваша била чиста“. Ово се у истом спису још конкретније изражава захтевним речима: „Онај који има спор са другом својим нека не долази на сабрање са вама док се не измири, да се не упрља жртва ваша“⁴⁴. Ово има своје утемељење на јеванђелским речима Христовим у беседи на гори (уп. Мт 5,23-24), као и у старозаветно истичању важности „чисте жртве“ (Мал.

43 Теофан Затворник, *Пут ка спасењу*, Цетиње 1996, 231.

44 *Дела апостолских ученика*, В. Бања-Требине 1999, 142.

1,11), а што значи потребу спремности за примање и учествовање у делу. Види се и принцип одлучења, а што је важно знати како би се све посматрало на прави начин, изнад сваке могуће самовоље.

Све ово нам указује на потребу сталности покајања и исповести, а не само по нагону тренутних потреба. Та сталност се показивала у раној Цркви јавно на сабрањима, дакле у литургијском контексту. Данас имамо тихо шапутање у углу храма, а што треба избегавати тако што би се све преусмерило на боље, покретањем свега га Трпези. Потребно је, дакле, исповест изместити из литургије и тако је ослободити од тога да буде и даље паралитургијски догађај. Тек тада би дошло до нове динамике у самој исповести, тако што би човека ослобађала од осећања страха од паклених мука због мноштва грехова и уводила у радост причешћа. Неки одустају од исповести због тога што их плаши наше саопштавање разлога за покајање. Човек неће да се промени ако му се не покажу јасни разлози да ће му стварно бити боље. То је тај психолошки поредак ствари, прво интерес па онда убеђење. Ту се не треба двоумити него треба бити јасан у истицању јединог правог интереса, а то је спасење као Божји дар и позив. Даље, треба покренути поступак напред у разумевање да се то већ има, предокуша се у причешћу. Кад се тако одобровољи и убеди човек, онда све добија ново усмерење и нове мере. Јер све дотле док човека плашимо грехом ми подржавамо његово стање палости. Тек онда када га ослободимо да делује покренемо га ка Трпези Господњој, и он зна да га тамо чека велика гозба. Знајући то труди се да буде достојан учесник, али никако не превиђа да смо сви удостојени и сви позвани да учествујемо. Не оптерећује се заслугама да би их истицао, али се не растерећује неодговорношћу да би се предао самовољи. Делује, непрестано усаглашавајући правоверије и правожи, као ненаситиви сапритисник божанских енергија.

СВАКА БОГОЛИКА ЛИЧНОСТ ЗАСЛУЖУЈЕ ПОСЕБНУ ПАЖЊУ

Веома је важно знати да треба бити опрезан по питању уопштавања и категоризације типова, кад је у питању духовни живот, и с тим у вези проблем греха. Поделе по групама су могуће на психолошком плану и то може да користи при разматрању одређених проблема и појава, али кад је у питању духовни преображај личности и питање исповести, ту је мера боголикост и богодана слобода. Како се крштењем сви охристовљујемо, „облачимо се у Христа“, и отројичујемо именом Оца и Сина и Светога Духа, то значи да смо „сви једно у Господу“. Али не значи да смо сви исти, што и јесте битна претпоставка у динамици личности. Ту се види да је свако од нас непоновљива личност, а то значи да нема места уопштавању или раздвајању по групама. Неке психо-

лошке одреднице и показатељи којима се одређују типови могу да послуже у разумевању само неких питања. Али пастир Цркве у свом настојању да покрене покајну свест, мора да има на уму да увек у свему треба да провиди дубоко у сваку личност, па кад види непоновљиву стварност, онда у свему поступа из перспективе сведочења долазећег Царства. Тако гледа унапред јер зна да је наше памћење увек стваралачко сабирање у радости „крста, гроба, тридневног васкрсења, узласка на небеса, седења са десне стране, и другог и славног доласка“. На овај начин ми се ослобађамо од потребе да делимо човека у себи и људе међу собом. Сазнање да је неко више емотиван, а други мање, неко више уман а неко мање, нас покреће да то стање исправљамо тако што ту раздвојеност у личности не подржавамо него покрећемо стваралачко сабирање и превазилажење једностраности и сукоба унутар личности. То је оно „силажење ума у срце“, као мера духовног узрастања. Такође и по питању поделе на групе образованих, необразованих, богатих, сиромашних, увек настојимо да све покренемо у стварност Царства. Одређене психолошке претпоставке постоје, али не треба унапред мислити да је једна група мање важна а друга много важнија, или да неко лакше а неко теже прима благовест спасења. Постоје одређене претпоставке, али није добро свему дати меру коначног и не видети увек и најпре слободну личност и њену црквену припадност, а после и све остале особине и друге разлоге.

Тако, не можемо говорити о одређеној групи као тежој а другој као лакшој, него увек треба да свакога посматрамо у стварности и могућности његовог призивања и учествовања у Царству. То нам олакшава дело и ослобађа нас, и тек тада можемо без оптерећења да уважавамо и одређене психолошке разлоге и претпоставке. Још боље је кад имамо верујућег лекара психијатра и психолога, који зна праву вредност духовности и слободе личности. Тада се усаглашавамо јер знамо коначни циљ свега, и видимо да не стоји став да су например интелектуалци мање спремни за исповест, док су например људи са мање знања спремнији. Ово је понижавање и светиње личности и светиње исповести, унапред и под притиском одређених догађаја који не могу бити коначно меродавни. Ово може и да обесхрабри неупућеног духовника, а и да заустави покајника. Зато не треба бити по овом питању недоречен и несигуран. Покајник говори само име и исповеда знање о вери и себи у вери, а не саопштава своје титуле, звања и стање иметка. Зато се треба ослободити од идеје истицања групе изнад личности, него увек у свему видети конкретну црквену личност која учествује у Царству.

Ово је и највећа препрека пастиру исповеднику ако се препусти нерасудном уопштавању и подели унапред. Тада је у опасности да се покори наметнутим ставовима и да статично посматра како се све некако механички догађа као по диктату споља. Обеснажује се да